

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

שלושה שלבים בהקמת משכן משה:

- א. הקמת המשכן והתחלת העבודה בו על ידי משה (שמות מ').
- ב. שבעת ימי המילואים - משיחת אהרן ובניו לכהונה, ובשיאם היום השמיני בגילוי ה' ומות בני אהרן (שמות כ"ט וויקרא ז'-ח').
- ג. חנוכת המזבח - שנים עשר ימים שבהם שנים עשר נשיאי ישראל מביאים קרבנות למשכן (במדבר ז').

המקרא קושר בין המאורעות הללו, אולם מפרט ביחס אליהם תאריך אחד בלבד: א' בניסן. בראש חודש ניסן בתחילת השנה השנית ליציאת מצרים, מצווה משה להקים את המשכן. פרט לכך אין המקרא מפרט תאריך נוסף, לא ביחס לשבעת ימי המילואים או היום השמיני שבשיאם, ולא ביחס לימי חנוכת המזבח שארכו שנים עשר יום. שתי שיטות קיימות בחז"ל ובפרשנות לגבי תאריכי המאורעות הללו:

שיטה א - שיטת חז"ל ורש"י¹ - טוענת שאירועי הקמת המשכן החלו בכ"ג באדר ונפרסו עד י"ב בניסן. בכ"ג באדר החלו לשיטה זאת שבעת ימי המילואים, והיום השמיני היה א' בניסן. מכ"ג באדר ועד ראש חודש ניסן, שבהם שהו אהרן ובניו בפתח אוהל מועד, היה משה מקים מחדש את המשכן ומפרקו בכל יום. בא' בניסן, לאחר ש"כלו הקמותיו", הקים משה את אוהל מועד כמשכן קבע. ביום זה החלו גם אירועי חנוכת המזבח. א' בניסן היה לשיטה הזאת יום עמוס אירועים: א. הקמת המשכן והעבודה בו על ידי משה; ב. אירועי היום השמיני למילואים (שבשיאם

1. שיטה זאת היא שיטת חז"ל במדרש, כבספרי לבמדבר פסקא מד, מהד' הורוויץ עמ' 49: "זיהי ביום כלות משה להקים את המשכן" - מגיד הכתוב, שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן ובכל בוקר ובוקר מושחו ומפרקו, ואותו היום העמידו, משחו ולא פירקו... שנאמר: 'זיהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן' (שמות מ', ז'). רש"י מקבל אותה, כבפירושו לויקרא ט', א: "זיהי ביום השמיני - שמיני למילואים הוא ראש חודש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום...". ובפירושו לבמדבר ז', א: "ביום כלות משה להקים - ולא נאמר ביום הקים, מלמד שכל ז' ימי המילואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו, לכך נאמר ביום כלות משה להקים. אותו היום כלו הקמותיו, וראש חודש ניסן היה, בשני נשרפה הפרה, בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו".

התגלות ה' בנפילת אש מהשמים, ושרפת בני אהרן); ג. אירועי היום הראשון לחנוכת המזבח (שכללו את משיחת המזבח, ואת טקס הקרבת קרבנו של הנשיא הראשון).

שיטה ב - שיטת אבן עזרא² - טוענת שאירועי הקמת המשכן החלו בא' בניסן ונפרסו עד י"ט בניסן. בא' בניסן היו שני אירועים מרכזיים: א. הקמת המשכן והתחלת העבודה בו על ידי משה; ב. משיחת המשכן וכליו והלבשת אהרן ובניו ביום הראשון למילואים. בח' בניסן שהיה היום השמיני למילואים, החלו אירועי חנוכת המזבח. במילים אחרות: אירועי חנוכת המזבח החלו ביום השמיני, שבו נשרפו בני אהרן.

הפירוש המוצע במאמר זה

השיטות הללו יוצרות בעיות אין ספור במקראות, ומחייבות דרשנות. ואמנם רמב"ן מתלבט בין שתי השיטות.³ במאמר זה אבקש להציע שיטה פרשנית חדשה. לפי שיטה זאת, **שלושת השלבים התרחשו זה אחר זה, ללא חפיפה.**

2. שיטה זאת של אבן עזרא, נתמכת לדבריו בשיטת רבי עקיבא בספרי, כדבריו בפירושו על שמות מ', ב: "והנה מצאנו בספרי כי מישאל ואליצפן היו הטמאים לנפש אדם, והנה יום שמיני למילואים הוא שמיני לחודש. האמת למה לא הזכיר הכתוב שהיה משה מקים את המשכן וסותרו, ואנה יהיה פתח אהל מועד אחר שיהיה נסתר. כי כתוב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה. ועוד כתוב ואל בני ישראל תדבר לאמר, קחו שעיר עיזים לחטאת. וזהו שדרש משה. ועוד אם היה השעיר ראש חודש למה לא הזכיר שם פרים ואיל אחד ושבעה כבשים... והנה על דרך הפשט, ביום החדש הראשון היתה תחלת הקמת המשכן, והנה זה המשכן הראשון הקימוהו ביום אחד לחדש הראשון... הנה הזכיר במעשה כי הקים משה את המשכן כאשר אמרתי בשני המקצועות, והלויים שהם ממשפחתו הקימוהו כי איננו מעשה יחיד... וביום זה משח משה את המשכן ואת כל כליו, ומזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו ונקהלה העדה אל פתח אהל מועד ורחצו אהרון ובניו במים... ושחט גם איל המילואים... ככה עשה שבעת ימי המילואים. וככה כתוב ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים לכל יום. ומשחת המזבח לקדשו. וכתוב שבעת ימים תכפר על המזבח ומשחת אותו לקדשו. והנה הטעם וכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש את המזבח שבעת ימי המילואים, אז החלו הנשיאים להקריב לחנוכת המזבח... והנה נשלמה חנוכת המזבח אחר תשעה עשר יום לחודש הראשון..."

3. רמב"ן בפירושו לשמות מ', ב, מציג דעה דומה לרש"י כדבריו: "על דעת רבותינו שהוא [א] בניסן יום שמיני למילואים". גם בפירושו לשמות מ', יז מציג שוב את דעת המדרש שעליו מסתמך רש"י: "ויהי בחדש הראשון באחד לחודש, על דעת רבותינו הזכיר הכתוב שהוקם המשכן לעמוד כן באחד לחדש הראשון כאשר צוה, ואמרו ויקם משה את המשכן לספר מה שעשה בהקימו אותו מן היום הראשון שהתחיל בו שהוא כ"ג באדר...". אולם בפירושו לבמדבר ז', א, לאחר שמביא את דעת המדרש, מביע התלבטות אם "יום כלות" היה בח' בניסן או בא' בניסן, כדבריו: "...נדבת הנשיאים בקרבנם, שהיו **מהיום השמיני עד יום תשעה עשר לחודש, או עד שנים עשר יום בו**, כדעת רבותינו". אם כך ייתכן שהיום השמיני שבו התחילה חנוכת המזבח היה בח' בניסן. אצל אבן עזרא ניכר גם כן חוסר החלטיות, שכן

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

יש ליתן את הדעת לכך שבניגוד לתפיסות הפרשניות המקובלות, המקרא מפריד בין אירועי ההקמה, ומתאר כל אחד בחומש שונה: **הקמת המשכן** מפורטת ב**ספר שמות**, **ימי המילואים** והיום השמיני משולבים ב**ספר ויקרא**, ואירועי **חנוכת המזבח** מופיעים ב**ספר במדבר**. ונשאלת השאלה: מהי סיבת הפרדה זו?⁴ ולשיטת המאמר, המקרא מפריד בין האירועים, משום שהתרחשו בפועל ב**תאריכים נפרדים**. יתרה מזאת: אירועי ההקמה התרחשו בהתאמה מרבית לסדר הופעתם במקראות ולמיקומם בתורה. העיקרון העומד מאחורי השיטה הזו: **באירועי הקמת המשכן, יש מוקדם ומאוחר בתורה**. סרטוט כללי של אירועי ההקמה ומועדי התרחשותם, יצויר כך:

שלב ההקמה היה אירוע ההקמה הראשון, שהתרחש בא' בניסן. בסיום ההכנות למשכן קיבל משה הוראה להקים את המשכן (שמות מ', א-טז). ביצוע ההקמה מסיים את ספר שמות (שם, יז-לג). בכלות ההקמה מלא המשכן את הענון, ולא יכול משה להיכנס פנימה (שם, לד-לה), ומקום לשער שכך היה כל אותו היום. בהתפזר הענון נקרא משה להיכנס למשכן (ויקרא א', א), וקיבל בנבואה את פרשות הקרבנות (שם א', א - ז', לח). לשיטת המאמר, נבואה זו, המפרידה במקראות בין ההקמה למילואים, הייתה הנבואה הראשונה ששמע משה במשכן. נבואה זו התקבלה בפועל בין ההקמה למילואים. בסיומה של נבואת הקרבנות, שהתחילה כמשוער בבוקר ב' בניסן, הצטווה משה להתחיל במילואים (ויקרא ח', א-ג). זאת עשה (כמתואר בפרק ח') לאחר פסק זמן של מספר שעות (עד יום), שנדרשו להכנת סל המילואים, הקרבנות והקהלת העדה. טקסי המילואים החלו בבוקר ג' בניסן, וכללו את הלבשת הכהנים ומשיחתם ואת משיחת המשכן. טקסי מילוי כפות ידי הכהנים והנפתם, נשנו בכל שבעת ימי המילואים (ויקרא ח', לג-לו). ביום השמיני למילואים, שהתקיים אפוא ב**י' בניסן**, החלו הכהנים לנצח על המלאכה (כמתואר בויקרא ט'). לאחר ירידת האש על המזבח, שגרמה להתפעמות רוחנית בעם, הקריבו בני אהרן אש זרה, ומתו במשכן או בחצר לעיני המוני העם. המתים נישאו מחוץ למחנה בידי בני עוזיאל קרוביהם (ויקרא י', א-ה). בו ביום נערכה ללא ספק הלווייתם. בשעה שהמחנה יצא ללוות את מנהיגי האומה בדרכם האחרונה, נצטוו אביהם ושני אחיהם לא לצאת מהמשכן, ואף לא לנהוג מנהגי אבלות (ויקרא י', ו-ז).

בבמדבר ז', א מפרש "ביום כלות" כדעת רש"י והמדרש, ללא הצגת דעה נוספת התואמת לשיטתו שמות. לדעת א' שמאע (שתי מגמות בחנוכת המשכן והשתקפותן בתורת הקרבנות, **מגדים**, ב, תשמ"ז, עמ' 13, הערה 2) אפשר שהדבר נובע משתי תקופות פרשנות אצל אבן עזרא, ולדעתי אין צורך בכך.

4. ראה בעניין זה: א' שמאע (לעיל, הערה 3), עמ' 32-44; ב' קץ (קהת), 'זעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', **מגדים**, ו, תשמ"ח, עמ' 17-21; ב' קהת, 'ימי המילואים - הציווי וקיומו', **מגדים**, לח, תשס"ג, עמ' 20-21.

לעומתם, הצטווה העם להתאבל על מות שני המנהיגים (שם, ז). מפרטי איסור האבל על אהרן ובניו, למדים אנו שמנהגי האבלות שהיו נהוגים במדבר, כללו פריעת שער ופרימת בגדים. נראה בעיניי, שעד ערב פסח העם כולו, כולל משה והזקנים, סבבו במחנה פרומי בגדים ופרועי שער. פסח נחוג אמנם במועדו, אך האווירה במחנה הייתה בוודאי נכאה. מאחר והמשכן נהרס חלקית או נשרף בשעת מות הבנים, וכן נטמאו כליו, היה צורך לתקנו ולטהרו. במקראות קיימים רמזים המעידים על כך, שבעקבות מות מנהיגי האומה הכוהנים, הוחלט במחנה ישראל על ראורגניזציה בהנהגה. ראורגניזציה זו התבטאה בהקמת מוסד הנשיאים והרחבת סמכויות הלוויים.⁵ בא' באייר נערך מפקד העם (במדבר א', א-נד), והותקנו תקנות חדשות לגבי סדר חניית השבטים, התואם את סדר המסע במדבר (שם ב', א-לד). ב"יום כלות" (שם ז', א-ב), הושלמו התיקונים הנדרשים במשכן, ובו נמשחו המשכן והמזבח מחדש, והחלה חנוכת המזבח. חנוכת המזבח התקיימה לשיטת המאמר, בין מפקד העם בא' באייר, לבין פסח שני ב"ד באייר (שם ט', א-יד), כמיקומה במקראות. ימים ספורים בלבד לאחר מכן, בכ' באייר, נעלה הענן מהמשכן, והחל המסע במדבר (שם י', יא-יג). בדומה לשיטת המדרש, מפורש במאמר זה "יום כלות" (שם ז', א), כיום שבו "כלו הקמותיו" של המשכן. אלא ש"הקמותיו" של המשכן אינם 'פירוק והקמה', אלא 'שלבי ההקמה' ורווחי הזמן ביניהם.

כלי הפרשנות שבהם אשתמש, הם כלי פרשנות אלמנטריים בפרשנות המסורתית. כגון: ביאור משמעות מילה באמצעות סקירה מקראית של מילים מקראיות דומות, וכן שימוש בעקרון 'שיתוף השמות', שלפיו פעלים ושמות מקראיים זהים הם בעלי משמעויות שונות. כמו כן אשתמש בכלים השואבים השראה מהמדרש, כגון עקרון 'הראי' בלוח העברי המנחה את חז"ל ברבים ממדרשיהם. עוד אשתמש בכלים השואבים השראתם מהמידות שהתורה נדרשת בהם. למשל: סוגיה הקשורה באירועי ההקמה, תבואר בהשראת המידה: "שני כתובים המכחישים זה את זה, עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". במאמר זה, בחרתי להציג את שיטתי באופן ישיר, תוך מגמה למעט בהשוואות לחז"ל ולפרשני המקרא. מגמתי שהקורא יעקוב באופן בלתי אמצעי אחר השיטה המוצעת, ואחר הדרך שבה מתפרשים באמצעותה פשטי המקראות. לקראת סוף המאמר, הקדשתי דיון מסכם לבירור היחס בין השיטה הפרשנית במאמר זה לבין שתי השיטות לעיל.

"ביום כלות משה להקים את המשכן"

בסיום ההכנות למשכן, מקבל משה ציווי להקים את המשכן:

5. ראה בעיניי זה את דבריו של א' הכהן, 'סדר ותוכן בספר במדבר', מגדים ט, תש"ן, עמ' 27-39. בהמשך אציג מספר קושיות על שיטתו ואיישב אותן לשיטת המאמר (להלן, עמ' 62-63).

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקְיָם אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד... (שמות מ', א-ז).

המקרא מפרט מה על משה לעשות בא' בניסן, ומיד אחר כך (שמות מ', ז-לג) נאמר שמשה אכן הקים את המשכן: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. ויקם משה את המשכן...".

מהמקראות הללו משתמע, שהקמת המשכן הייתה אקט מוגדר, שהתחיל וכלה בא' בניסן. לעומת זאת במקום אחר (במדבר ז', א-ג) משתמע, שהקמת המשכן היה תהליך, ככתוב: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן...". מה משמעות סתירה זאת? האם המשכן הוקם בא' בניסן, או שהיה זה תהליך, שהסתיים "ביום כלות" ההקמה?

ובעיה נוספת: בתיאור הקמת המשכן, מפרט המקרא את שלבי ההקמה בא' בניסן:

וַיְהִי בַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשֵׁנָה הַשְּׁנִיָּת בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הִקְיָם הַמִּשְׁכָּן. וַיְקַם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קַרְשֵׁיו... וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן... וַיָּבֵא אֶת הָאֲזָן אֶל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת פְּרֻכַת הַמָּסָךְ... וַיִּתֵּן אֶת הַשְּׁלֶחַן בְּאֹהֶל מוֹעֵד... וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֲרֹךְ לֶחֶם... וַיִּשֶׂם אֶת הַמְּנִרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד... וַיַּעַל הַנֵּרֹת... וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב... וַיִּקְטֹרַע עָלָיו קֹטֶרֶת סַמִּים... וַיִּשֶׂם אֶת מִסַּךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן. וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה שֶׁם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת הָעֹלָה... וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר... וַיִּתֵּן שָׁמָּה מִיַּם לְרַחֲצָה... וַיְקַם אֶת הַחֹצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת מִסַּךְ שַׁעַר הַחֹצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה (שם, יז-לג).

בכל התיאור הביצועי שלעיל (מפסוק יז עד לג) לא קיים אזכור הנוגע למשיחת המשכן וכליו. המשכן מוקם וכליו מוצבים במקומם, עד כלות המלאכה. לעומת זאת, מספר במדבר אנו למדים, שהקמת המשכן כללה את משיחת המשכן והמזבח:

וַיְהִי בְּיוֹם כָּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כְּלָיו וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ. וַיִּקְרִיבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רֹאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם... וַיָּבִיאוּ אֶת קַרְבָּנָם לַפָּנִי ה' (במדבר ז', א-ג).

"ביום כלות" הקמת המשכן, נמשחו לפי ספר במדבר המשכן וכליו. מדוע אין אזכור למשיחת המשכן וכליו בהקמת המשכן שבסוף ספר שמות? בספר במדבר נאמר גם שביום כלות ההקמה החלה חנוכת המזבח, אולם בהקמת המשכן בספר שמות אין אזכור לחנוכת המזבח. מה משמעות הבדלים אלה? מהו "יום כלות" זה ומהו תהליך ההקמה שהסתיים בו? והאם מדובר בא' בניסן או בתאריך אחר?

ובעיה נוספת: בסיום התיאור של חנוכת המזבח בספר במדבר, נאמר: "וזאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל" (במדבר ז', פד). מיד אחר כך, מסכם המקרא את סך המתנות והקרבנות שהביאו נשיאי ישראל. לאחר סיכום זה

חוזר המקרא על דבריו בתחילת הפסקה, בוורייציה שונה: "זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו" (שם, פט).

מה משמעות הבדל זה? האם חנוכת המזבח החלה ביום הימשח המזבח, או לאחר הימשח המזבח? הפירוש במאמר זה מבקש להתמודד עם בעיות אלה ואחרות, ולהציע שיטה המיישבת אותן כמכלול. בסיס השיטה הפרשנית במאמר זה בנוי סביב העיקרון שיוצג להלן.

יום הקמת המשכן הוא תקופה

עיקרון בפרשנות המקרא שאותו מלמד הרמב"ם, הוא שפעלים או שמות עצם מקראיים, מתפרשים במשמעויות שונות. למשל: המילה 'אלוהים' משמעה הקב"ה וגם דיינים. כמו כן הפועל יל"ד משמעו לידה פיזית וכן יצירה רוחנית.⁶ בצורה דומה, המילה 'יום' משמעה תאריך או יממה, וכן תקופה. לדוגמה 'יום ה'' בנביאים הוא תקופה. כגון: ביחזקאל ל', ג, יום ה' מתואר כתקופה בגאולה שבה הגויים ייענשו: "כי קרוב יום וקרוב יום לה' יום ענן עת גוים יהיה". יום ה' יהיה מפחיד וקשה לגויים כתקופת היציאה ממצרים: "ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש בטח והיתה חלחלה בהם כיום מצרים⁷ כי הנה באה" (יחזקאל ל', ט). 'יום מצרים' גם הוא איננו יום ספציפי, אלא תקופת היציאה ממצרים, שבה הוכו מצרים במכות ככתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז', טו). הנפלאות ביציאת מצרים, כגון עשר מכות מצרים, התרחשו לפני ט"ו בניסן, שהוא יום יציאת מצרים. כך הנס על הים, שבו טבעו פרעה וחילו בים סוף, אירע ביום השביעי ליציאת מצרים. מכאן למדים ש'יום מצרים' משמעו תקופת היציאה ממצרים.

ברוח עיקרון פרשני זה, מתפרש במאמר זה 'יום' הקמת המשכן כתקופה. תקופה זאת כוללת את מכלול אירועי ההקמה. במקראות המתארים את אירועי הקמת המשכן, המוטיב 'יום' משמש מוטיב מרכזי. למשל: "ביום כלות" (במדבר ז', א), "ביום המשח אותו" (שם, יא), "ביום משחו אתם" (ויקרא ז', לה-לו) וכן: "ביום הקים משה את המשכן" (במדבר ט', טו). השימוש במילה 'יום' כמוטיב, בא ללמד שאירועי ההקמה הם תקופה מאוחדת, למרות התקיימותם בזמנים נפרדים. התורה, באמנות ספרותית, מערפלת עובדה זאת, כדי להעביר את המסר שימי המילואים ואירועי חנוכת המזבח משלימים את ההקמה שהתרחשה בא' בניסן. בצורה דומה פועלת התורה ביצירת המבנה הכללי של חמשת חומשי תורה. כידוע, התורה מספר שמות עד סוף דברים בנויה סביב שתי תקופות: התקופה הראשונה, משמות ועד אמצע ספר במדבר, בנויה סביב נבואות משה במשך כשנתיים, מלפני היציאה ממצרים ועד חטא המרגלים. לאחר חטא המרגלים פסקה נבואה ממשה במשך שלושים ושמונה

6. הרמב"ם, מורה נבוכים חלק א (שיתוף אלוהים); שם (שיתוף ילד).

7. כך גרסת תנ"כים רבים וכך גרסת התרגום, רד"ק ועוד. במהד' ברויאר: "ביום מצרים".

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

שנים, וחזרה לפעם בו שוב רק לפני מותו (תענית ל ע"ב). למרות שידוע שמדובר על שתי תקופות, קשה מאוד להצביע על המקום המדויק שבו מתקיים במדבר ה'איחוי' בין התקופות. נראה שהתורה מעלימה את מקום החיבור, משום שהדגשת התקופות היה מבליט מצב 'שניות', המנוגד לעקרון האחדות המאפיין אותה. בצורה דומה, בהקמת המשכן מוצפנת העובדה שאירועי ההקמה התקיימו בתאריכים נפרדים. נראה שמגמת התורה להעביר את המסר, שמדובר ביחידת זמן מאוחדת ושלמה. הדגשת תאריכים הייתה מבליטה יסוד של שניות, וחוטאת לעקרון האחדות הפנימית המחברת אירועים אלה לתקופה אחת שלמה.⁸

השוואה בין ההוראות בנבואת 'ההקמה' ו'המילואים'

לפי שיטתו הפרשנית של הרב מרדכי ברויאר, המכונה 'שיטת הבחינות', בתורה מתגלה שפע של סתירות באירועים ובדינים. סתירות אלה אינן אלא בחינות שונות בהנהגת ה', כאשר האמת מתבררת מצירוף תפיסות המבט שבכל בחינה ובחינה.⁹ לדברי הרב ברויאר, חז"ל, המפרשים סתירות מקראיות רבות באמצעות המידה "שני כתובים המכחישים זה את זה", תופסים את ה'כתוב השלישי' המכריע ביניהם, באופן הממצע ומשווה בין הסתירות, ולא המטשטש את המחלוקת.¹⁰ גם בנבואות הנוגעות להקמת המשכן אנו מוצאים כתובים המכחישים זה את זה. בהוראות הנבואיות בנושא הקמת המשכן, מתגלות סתירות בשתי נבואות שבחרנו לכנותן: 'נבואת ההקמה' (שמות מ', א-ז); ו'נבואת המילואים' (שם כ"ח, מא; כ"ט, א-מד). 'נבואת המילואים' (שמות כ"ח, מא; כ"ט, א-מד), מופיעה בפרשת תצווה במסגרת

8. מאותה סיבה מצפינה התורה כנראה, את היותם של שני אוהלי מועד: משכן העדות שהוקם בא' בניסן, שהיה האוהל הפנימי, והאוהל שהוציא משה מחוץ למחנה, קודם הקמת המשכן, שהיה האוהל החיצוני. ראה בעניין זה: ד' הנשקה, 'משכן העדות ובית הבחירה - לברורו של ניגוד', **מגדים** יא, תש"ן, עמ' 23-62.

9. **בדעות** יא וב**מגדים** ל מציג הרב מרדכי ברויאר את "תורת הבחינות". הרב ברויאר מציג דבריו כך: "אני רואה שהתורה כוללת סיפורים ודינים הסותרים זה את זה במקומות רבים. דבר זה אין בו כדי להפתיע ולאמתו של דבר היה צריך להיות צפוי מראש. שהרי אין לך דבר שאין בו 'בחינות' שונות ואף סותרות. כל בחינה מבטאת את האמת שלה, המתאימה לאחת ממידותיו של ה'. אולם אין זו אלא אמת חלקית. ורק צירוף כל הבחינות האלה מבטא את האמת השלמה הכוללת את כל מידותיו של ה'. ורק היא אמתה של תורה" (מ' ברויאר, 'על ביקורת המקרא', **מגדים** ל, תשנ"ט, עמ' 98).

10. הרב מרדכי ברויאר מביא דוגמה ממדרש אגדה, שבו חלוקות הדעות בשאלה מה נברא קודם, השמים או הארץ. כל אחת מהדעות מתבססת על פסוק מקראי אחר. דעה שלישית המפשרת בין הסתירות מתבססת על כתוב נוסף. המחבר מסביר, שהכתוב השלישי איננו בא לטשטש את המחלוקת, אלא למצע ולהשוות בין הדעות הסותרות, על ידי צירוף חלקי של האמתות בכל אחת מהבחינות. ראה: מ' ברויאר, 'תורת התעודות של בעל "שאגת אריה"', **מגדים** ב, תשמ"ז, עמ' 22-9.

ההוראות לגבי בגדי הכהונה. בנבואה זו מצטווה משה למשוך את אהרן ובניו לכהונה, במסגרת טקס הנמשך שבעה ימים. במסגרת נבואה זו, מצטווה משה גם למשוך את המזבח. נתבונן בנבואות המילואים ואחר כך בנבואת ההקמה:

נבואת המילואים (שמות כ"ח, מא; כ"ט, א-מד)

א. ציווי כללי למשיחת אהרן ובניו:

וּלְבָנֵי אֶהְרֹן תַעֲשֶׂה כְתֹנֹת... וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אֶהְרֹן אֶחִיד וְאֶת בְּנָיו אִתּוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם וּמְלֵאֲתָ אֶת יָדָם וְקִדְשַׁתָּ אֹתָם וְכִהְנֹוּ לִי... וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה לָהֶם לְקֹדֶשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בְּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם.

ב. ציווי למשיחת אהרן ביציקת שמן המשחה על ראשו:

...וְאֶת אֶהְרֹן וְאֶת בְּנָיו תִּקְרִיב אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחַצְתָּ אֹתָם בַּמַּיִם. וְלִקַּחְתָּ אֶת הַבְּגָדִים וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת אֶהְרֹן אֶת הַכְּתֹנֶת וְאֶת מְעִיל הָאֹפֶד... וְשִׁמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ... וְלִקַּחְתָּ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּצְקֶתָ עַל רֹאשׁוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ.

ג. ציווי להלבשת בני אהרן והקרבת הפר ושני האילים:

וְאֶת בְּנָיו תִּקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּם כְּתֹנֹת... וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפֶּר לִפְנֵי אֹהֶל... וְשַׁחַטְתָּ אֶת הַפֶּר... וְשַׁחַטְתָּ אֶת הָאֵיל... וְלִקַּחְתָּ אֶת הָאֵיל הַשְּׁנַיִם... וְשַׁחַטְתָּ אֶת הָאֵיל...

ד. ציווי למשיחת אהרן ובניו בהזיית דם ושמן המשחה:

...וְלִקַּחְתָּ מִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזִּיתָ עַל אֶהְרֹן וְעַל בְּגָדָיו וְעַל בְּנָיו... וְעַל בְּגָדֵי בְנָיו אִתּוֹ וְקִדַּשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבְנָיו וּבְגָדֵי בְנָיו אִתּוֹ...

ה. ציווי למשיחת המזבח:

...וּפֶר חֲטָאת תַעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכִּפָּרִים וְחֲטָאתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֵּרְךָ עָלָיו וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ... לְקֹדֶשׁוֹ...

נבואת ההקמה (שמות מ', א-יז)

בסיום ספר שמות (מ', א-יז) ניבא משה שעליו להקים את המשכן בא' בניסן. נבואה זו, שאותה בחרנו לכנות 'נבואת ההקמה', מחולקת לשניים: א. הקמה; ב. משיחה. שלב ההקמה מפרט את הקמת המשכן. שלב המשיחה מתחלק לשניים: א. משיחת המשכן וכליו; ב. משיחת אהרן ובניו. נתבונן בכתוב:

א. הקמה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. בַּיּוֹם הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ תִּקְיָם אֶת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד. וְשִׁמְתָּ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסִפַּתָּ עַל הָאָרֶץ אֶת הַפְּרֻכָּה. וְהִבַּאתָ אֶת הַשִּׁלְחָן וְעִרְכָתָּ אֶת עִרְכּוֹ וְהִבַּאתָ אֶת הַמְּנֹרָה וְהַעֲלִיתָ אֶת נִרְתְּיָהּ. וְנָתַתָּה אֶת מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

לקטרת לפני ארון העדת ושמת את מסד הפתח למשכן. ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל מועד. ונתת את הכיר בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שם מים.

ב. משיחה:

משיחת המשכן וכליו:

ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אתו ואת כל כליו והיה קדש. ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים. ומשחת את הכיר ואת כנו וקדשת אתו.

משיחת אהרן ובניו:

והקרבת את אהרן ואת בניו אל פתח אהל מועד ורחצת אתם במים. והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי. ואת בניו תקריב והלבשת אתם כתנת. ומשחת אתם כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להיות להם משחתם לכהנת עולם לדורתם (שמות מ', א-ז).

הסתירות בין נבואת ההקמה והמילואים

השוואה בין נבואת ההקמה, ובין נבואת המילואים חושפת סתירות. נפרטן לפנינו:

- א. בנבואת המילואים קיים ציווי על משיחת המזבח ולא על המשכן, לעומת זאת בנבואת ההקמה מצווה משה למשוך את המשכן וכליו (כולל המזבח).
- ב. בנבואת ההקמה משיחת המשכן וכליו מתבצעת לפני משיחת אהרן ובניו, לעומת זאת בנבואת המילואים מצווה משה על משיחת המזבח בסיום הנבואה, לאחר משיחת אהרן ובניו.
- ג. בנבואת ההקמה מולבש אהרן ונמשח בשמן המשחה, אחר כך מולבשים בניו ונמשחים גם הם כמותו. לעומת זאת בנבואת המילואים, מולבש אהרן בבגדי כהונה, ונמשח ביציקת שמן המשחה על ראשו. לאחר משיחתו מולבשים בניו אולם אינם נמשחים כמותו, אלא בשלב מאוחר יותר, בהזיית דם ושמן המשחה.
- ד. בנבואת ההקמה נמשח אהרן פעם אחת ובניו אחריו פעם אחת. לעומת זאת בנבואת המילואים נמשח אהרן פעמיים: פעם ראשונה ביציקת שמן על ראשו, ופעם שנייה בהזיית דם ושמן המשחה. בני אהרן נמשחים בניגוד לאביהם פעם אחת, בהזיית דם ושמן המשחה, יחד אתו.

ה'כתוב השלישי' הממצע בין הסתירות

ברוך קהת בוחן את הסתירות בנבואת ההקמה ובנבואת המילואים, לפי שיטת הבחינות'. לדבריו, הסתירות נוצרות, משום שנבואות ההקמה והמילואים, משקפות כל אחת בחינה אחרת. נבואת ההקמה משקפת בחינה של המשכן כמקום השראת

השכינה, ואילו נבואת המילואים משקפת בחינה של המשכן כמקום עבודת הקרבנות.¹¹ והגדרה מועדפת לשיטתי: נבואת ההקמה משקפת את 'בחינת משה', ונבואת המילואים משקפת את 'בחינת אהרן'. מאחר שמשה הוא המנהיג המרכזי, נבואת ההקמה משקפת תפיסה כוללת של ההקמה, ומורה קודם על הקמת המשכן בידי משה, ואחר כך על משיחת המשכן והכוהנים. לעומתה נבואת המילואים, מתרכזת סביב משיחת אהרן ובניו ואיננה מתייחסת להקמה. בנבואת ההקמה המשיחה מתייחסת קודם למשיחת המשכן וכליו על ידי משה, ואחר כך למשיחת אהרן ובניו. לעומתה נבואת המילואים מתארת קודם כול, ובהרחבה, את משיחת אהרן ובניו, ורק לבסוף, ובתמציתיות, את משיחת המזבח. בצורה דומה מובלט בנבואת המילואים טקס משיחת אהרן הנמשח פעמיים, לעומת בניו הנמשחים פעם אחת. מנגד, בנבואת ההקמה המשקפת את בחינת משה, נמשחים הכוהנים באופן שווה, אהרן ואחר כך בניו.

הגדרת הבחינות מסייעת בחידודן של הסתירות, אולם מותירה בעינה את הבעיה המעשית. מאחר שההוראות הנבואיות סותרות, נשאלת השאלה: כיצד הכריע ביניהן משה בבואו להקים את המשכן?¹² עיון ב'כתוב שלישי' המתאר את הביצוע המעשי בימי המילואים, מורה לנו, מסתבר, שבטקס משיחת אהרן ובניו לכהונה, שילב משה בין ה'בחינות' בנבואות ההקמה והמילואים, בטכניקה התואמת לזו של תלמידי תלמידיו התנאים. "רבן של חכמים"¹³ קשוב ב'דור המדבר' לבחינות הסותרות בהוראות ההקמה שקיבל בנבואה, ומשווה ביניהן, בשיטה דומה להפליא לזו של

11. ב' קהת (לעיל, הערה 4), עמ' 20.

12. דוד הנשקה מראה כיצד במדרש הלכה בנושא אחר פעלו חז"ל לשלב בין הבחינות הסותרות (ד' הנשקה, 'שילוח עבדים והקדשת בכור', **מגדים** ד, תשמ"ח, עמ' 9-22). ההתייחסות היא לדיני עבד עברי, שבהם קיימות סתירות בין שמות ודברים. המחבר מנתח את הטכניקה שעל פיה שילבו חז"ל בין הבחינות, ופסקו הלכה המשווה ומאחדת ביניהם. ד' הנשקה מביא דוגמה ממדרש הלכה, לשימוש במידת "שני כתובים המכחישים זה את זה". לדברי המחבר דינים סותרים בתורה, מתגלים בדיני עבד עברי ובכורות. הסתירות הן בין ההלכות בשמות כ"א, ב-יא, לבין אלה בדברים ט"ו, יב-יח. בהלכות רציעת העבד, למשל, הסתירה מתבטאת בעובדה, שבספר שמות הרציעה נעשית בבית דין, ואילו הרציעה בספר דברים נעשית בבית האדון. לדברי הכותב, הסתירות בדינים אלה, נובעות מהעובדה שהכתובים בשמות ובדברים, מתארים בחינות שונות. ההלכה בשמות מתארת את דיני עבד עברי מבחינת זכויות העבד, וההלכה בדברים מתארת את דיני העבד מבחינת חובות האדון. המחבר מציג את הסתירות, ומראה כיצד שילבו חז"ל הלכה למעשה בין הבחינות השונות. למשל, בבואם לקבוע הלכה למעשה בדיני רציעת העבד, שילבו חז"ל בין הסתירות באופן הבא: "האדון מגיש את עבדו לבית הדין, שם מרצים הם את דבריהם, ולאחר שנקבע על דעת בית הדין שהעבד יירצע, ונתקיימה בחינת ספר שמות, הרי הם חוזרים לבית האדון, ושם רוצע האדון את עבדו בהגישו לדלת ביתו כמצוות ספר דברים".

13. כך מכנה הרמב"ם את משה במורה נבוכים (ראה מורה נבוכים חלק א' נד).

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

חז"ל. סוג חשיבה כזה, הקשוב לסתירות ומבקש למצוא בהן את אחדות השווה, מכונה על ידי הרב דוד כהן (הנזיר) "היגיון אנלוגי", ומאפיין את היצירה היהודית לדורותיה.¹⁴ הבה נתבונן כיצד הכריע משה בין הסתירות בנבואות ההקמה והמילואים:

14. הרב דוד כהן מסביר שהיצירה היהודית מאופיינת בסוג חשיבה שאותו הוא מכנה: היגיון אנלוגי/דמינוי/שמעי/נבואי (ד' כהן, **קול הנבואה - ההיגיון העברי השמעי**, ירושלים תשל"ט). היגיון זה מקורו בנבואה, במדרש ובמידות שהתורה נדרשת בהן, והנזיר קורא להתחדשותו (בנושא זה ראה: ד' שוורץ, 'עריכה מול יצירה', **דעת** 24, תש"ן, עמ' 89; הנ"ל, **אמונה על פרשת דרכים**, תל אביב תשנ"ו, עמ' 49). לדעת הרב אליהו זיני ההבדל בין ההיגיון המערבי-מדעי לתורני הוא שההיגיון המערבי-מדעי מבוסס על הגדרות מופשטות, שהן יעילות בדומה ל'טכנולוגיה מתוחכמת', אך טבועה בהן הטעיה אינטלקטואלית (א' זיני, 'לוגיקה ומטפיסיקה בדרשות חז"ל', בתוך: מ' קופל וע' מרצבך [עורכים], **ספר הגיון**, אלון שבות תשנ"ה, עמ' 65-78). הסיבה היא, שהגדרת אובייקט כלשהו מצריכה הבנת מהותו הפנימית, דבר שהוא מעבר לשכלנו האנושי. מחמת זאת נמנעו חז"ל מהגדרות מופשטות, והעדיפו לקבוע יחס בין אלמנטים על בסיס הדמיון ביניהם. אופן חשיבה זה מבוסס על התובנה "שהיחס בין הידוע מכבר לבלתי ידוע בינתיים לא יוכל לעולם להיות אבסולוטי, אלא שהוא מהווה קרבה מסוימת". לדברי המחבר "שיטת הדמיון היא השיטה הבסיסית לדרישת התורה" (שם, עמ' 70). זאת בהתאם לדברי הגמרא: "והא כל התורה דמויי מדמינן לה" (בבא בתרא קל ע"ב). הדמיון משמש כלי מפתח להשגות הנביא ככתוב: "ביד הנביאים אדמה". הכשרת הדמיון להשגות רוחניות נשגבות מצריכה תרגול וכוח יצירה, ולפיכך אמרו חז"ל: "גדול כוחן של נביאים שהם מדמים צורה ליוצרה" (בראשית רבה פרשה כז ו, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 256). הרמב"ם בהקדמתו למ"נ אומר, שחז"ל ביארו את התורה בשפה משלית בהשראת הנביאים. ראה: ל' שרלו, **וארשתוך לי לעולם**, חספין תשנ"ו, עמ' 14. מאחר שהמכנה המשותף בסוג החשיבה של ההיגיון האנלוגי/דמינוי/שמעי/נבואי הנו הפעלת הדמיון לקיום "שויתי ה' לנגדי תמיד", ומאחר שדימוי במקרא משמעו שיווי, נראה שכינוי מתאים להיגיון זה הוא "**היגיון השווייתי**". את קריאתו לחידוש ההיגיון ההשווייתי למד הנזיר מרבו. בכתביו הרב קוק קורא לפיתוח הדמיון (**אורות הקודש** כרך א, עמ' רכג-רלג) וכוח ההשוויה (שם, עמ' רמג). חיזוק כישורי הדימוי והשיווי האופייניים לאומה, הכרחי בהתחדשות היצירה היהודית (שם, עמ' עט; ושם, כרך ב, עמ' שצג).

הרב לא הסתפק במילים אלא יצר 'היגיון השווייתי' מקורי וחדש. במאמרי 'ארבעה מוטיבים באורות-הקודש כבסיס לעריכה חדשה' (**דעת** 24, תש"ן, עמ' 41-86), ניסיתי לבאר היגיון השווייתי זה המכונה: 'חכמת ההשתוות'. "חכמת ההשתוות" שימשה לי בסיס לעריכה מחודשת שעשיתי **לאורות הקודש** (שהתבררה כמתאימה ל'שמונה קבצים' שמהם נערכו אורות הקודש). העריכה לפי נושאים כפי שעשה הנזיר באורות הקודש יעילה, אולם איננה חושפת את דינמיקת היצירה הייחודית של הרב קוק ויסודותיה. לשיטתי תרגול 'חכמת ההשתוות' - על ידי **חיקוי אופן היצירה של הרב קוק** - באפשרותם להניף את היצירה התורנית המתחדשת ולהנחותה ברוח חדשה. סמדר שרלו (**צדיק יסוד עולם - החוויה המיסטית של הרב קוק**, עבודה לשם קבלת התואר ד"ר לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשס"ד), חשפה פן חשוב בחוויית היצירה של הרא"ה בתפיסת עצמו כשליח נסתר וכ'צדיק יסוד עולם'. לשיטתי מדובר בהשראה טרום נבואית, ובתפקודו של הרא"ה כצדיק

בנבואת ההקמה ההוראה היא, שמשיחת המשכן וכליו תתבצע לפני משיחת אהרן ובניו; לעומת זאת בנבואת המילואים לא קיימת הוראה למשוך את המשכן, אלא את המזבח בלבד. יתרה מזאת, בנבואה נוספת, שנכנה אותה 'נבואת שמן המשחה' (שמות ל', כב-לג)¹⁵ מצווה משה למשוך בשמן המשחה, את המשכן והכוהנים בדיוק באותו הסדר שבנבואת ההקמה. 'הכתוב השלישי', המפשר בין הכתובים המכחישים זה את זה בנבואות ההקמה והמילואים, הוא המקרא בוויקרא ח'. כתוב זה מתאר את טקס משיחת הכוהנים ביום הראשון למילואים, ובו מפורטת הכרעתו המעשית של משה. כדי לצאת ידי חובת נבואת ההקמה, לאחר שמשה רוחץ ומלביש את אהרן כפי הציווי בנבואת המילואים, הוא איננו מושח את אהרן בשמן המשחה כמשתמע מנבואת המילואים, אלא מושח קודם את המשכן וכליו, בהתאם לנבואת ההקמה:

וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בְּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם. וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַכֹּהֲנֹת וַיַּחְגֵּר אֹתוֹ בְּאַבְנֵט... וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם. וַיִּז מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כִּנּוֹ לְקַדְּשָׁם (ויקרא ח', ו-יב).

המתווך בין עולמות, באמצעות 'חכמת ההשתוות', המהווה מודל חיקוי לרבים. במאמרי הנזכר לעיל ערוכה דינמיקת השוויה החדשה שיצר הרב על פי ארבעת המוטיבים ההשראתיים שבהם נוצרו. דינמיקת השוויה הראשונה מכונה 'השתוות לחיי העולמים' ויכולה להיות מתוארת כ'דינמיקת ההתמרכזות'. ה'צדיק' שהוא מרכז הבריאה (ושנשמתו משתקפת ביחידים, כדברים בישיעיהו ס': "ועמך כלם צדיקים"), פועל לאחד ולהשלים בין הסתירות והרצונות בנפשו, באומה ובאנושות. דינמיקת השוויה השנייה היא "דינמיקת המאזניים" - שבה מאזין היחיד להפכים בתוכו, במקראות ובחכמות כולן במגמה לאזנם ולהשוותם זה לזה. דינמיקת השוויה השלישית: התעלות מתמדת של היחיד והחיים כולם לשם התדבקות 'בגופא דמלכא' תוך דימוי כל עצם בעולם ליוצרו ולהשוות 'צורה ליוצרה'. דינמיקת השוויה הרביעית: "דינמיקת ההתהפכות", השיווי והתפיסה של השבירה והתיקון, הנפילה והקימה, חורבן וגאולה בהתגלותם באדם הפרטי ובמציאות. ה"צדיק" רואה בעיניו הפנימיות את קורותיו כראי האומה, כמסופר ביוסף הצדיק: "מה שאירע ליוסף אירע לציון" (תנחומא, ויגש י'). בעקבותיו חוו הנביאים את האומה כמשתקפת בחייהם, ובהם ירמיהו שלא בנה בית כביטוי לחורבן.

15. "וידבר ה' אל משה לאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור... ועשית אתו שמן משחת קדש... ומשחת בו את אהל מועד ואת ארון העדת ואת השלחן ואת כליו ואת המנרה ואת כל כליה ואת מזבח הקטרת ואת מזבח העלה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו, וקדשת אתם... ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אתם לכהן לי..." (שמות ל', כב-לג). סדר משיחת הכלים תואם במדויק את סדר הצבתם של הכלים בא' בניסן. ומכאן אנו למדים על החשיבות הרבה לסדר הדברים בהקמת המשכן.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

רק לאחר שביצע את השלב הראשון בשלב המשיחה בנבואת ההקמה, ומשח את המשכן וכליו, מתחיל בביצוע שלב המשיחה השני בנבואת ההקמה, ויוצק משמן המשחה על ראש אהרן הכהן:

וַיִּצַק מִשְׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אֶהֱרֹן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ לְקָדְשׁוֹ. וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי אֶהֱרֹן וַיִּלְבָּשֵׁם כִּתְנֹת וַיַּחְגֵּר אֹתָם אֲבָנִיט... (שם, יב-יג).

אחרי שמשח את אהרן הכהן והלביש את בניו, אין הוא מושח את בני אהרן (כעולה מהוראות המשיחה בנבואת ההקמה, שעל פיהן בני אהרן נמשחים מיד לאחר אביהם), אלא פועל בהתאם לסדר בנבואת המילואים. על פי נבואת המילואים נמשח אהרן פעם אחת בעצמו, ביציקת שמן על ראשו, ובפעם השנייה ביחד עם בניו לאחר הקרבת הקרבנות, בהזיית דם ושמן המשחה עליהם ועל אביהם. ואמנם בני אהרן מולבשים לאחר משיחת אהרן, אולם אינם נמשחים מיד, אלא רק לאחר הקרבת הקרבנות, בהזיית דם ושמן המשחה עליהם ועל אביהם. מאחר שאהרן נמשח הלכה למעשה לפני בניו, יש בכך משום התאמה להוראות בנבואת ההקמה:

וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשְׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּזַּע עַל אֶהֱרֹן עַל בְּגָדָיו וְעַל בְּנָיו וְעַל בְּגָדֵי בְנָיו אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֶת אֶהֱרֹן אֶת בְּגָדָיו וְאֶת בְּנָיו וְאֶת בְּגָדֵי בְנָיו אֹתוֹ (שם, ל).

בנבואת המילואים משיחת המזבח מוזכרת בסיום הטקס לאחר משיחת אהרן ובניו, אולם כהנחיה כללית: "וחטאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו" (שמות כ"ח, לו). מאחר שמשה משח כבר את המזבח בתחילת הטקס ביחד עם המשכן וכליו (בהתאם לסדר המשיחה בנבואת ההקמה), אין הוא חוזר ומושח את המזבח בסיום הטקס, כמשתמע מנבואת המילואים. זאת משום שגרס כנראה, שההנחיה בעניין משיחת המזבח בנבואת המילואים, בוצעה במסגרת משיחת המשכן וכליו.

הקמת המשכן על ידי משה והתחלת העבודה בו

ההשוואה בין נבואת ההקמה ונבואת המילואים, העלתה בפני משה בעיה נוספת. מנבואת ההקמה עולה, שהמשיחה, משיחת המשכן ומשיחת אהרן ובניו, תבצע מיד לאחר הקמת המשכן. מאחר ששלבי המשיחה מתבצעים בימי המילואים, על משה להתחיל לכאורה את ימי המילואים בא' בניסן. אלא שביצוע כזה מעלה בעיות מעשיות שונות ומשונות. הקמת המשכן היא פרויקט מורכב כשלעצמו, ואינו מעשה לאדם יחיד, כפי שמסביר אבן עזרא (שמות מ', ב).¹⁶ אמנם הגמרא מביאה את משה כדוגמה לנביא שהוא חכם גיבור ועשיר. וכראיה לכך שמשה היה 'גיבור' ובעל כוח

16. אבן עזרא, בפירושו על שמות מ', ב ("ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן"): "הנה הזכיר במעשה כי הקים משה את המשכן כאשר אמרתי בשני המקצועות, והלויים שהם ממשפחתו הקימוה כי איננו מעשה יחיד...".

רב, טוענת הגמרא (בבלי נדרים לח ע"א¹⁷) שמשה הקים את המשכן בעצמו. אולם ברור שאין מדובר אלא בדרש. הלוויים שמופקדים היו על הקמת המשכן ונשיאתו היו אלפים,¹⁸ ומתוך כך מובן שלוויים רבים השתתפו דרך קבע בפירוק המשכן ובהקמתו. פרויקט הקמת המשכן היה אם כן פרויקט מורכב למדיי, לא כל שכן כשמדובר בהקמה ראשונה. בנוסף, שלב ההקמה שבנבואת ההקמה כלל לא רק את הקמת המשכן; אלא משה גם ערך את השולחן, הדליק את המנורה והקריב עולה. טקסי היום הראשון למילואים גם הם עמוסים ומורכבים למדיי. השאלה היא, כיצד ניתן יהיה מעשית לבצע את טקסי היום הראשון למילואים מיד לאחר הטקס המורכב של הקמת המשכן. ובעיה נוספת: כיצד אמור היה משה למשוך את המנורה, מיד לאחר שהודלקו בה הנרות. וכיצד יימשח הכיור לאחר שמולא במים, והשולחן לאחר שנערך עליו הלחם?

גם כאן אנו נדרשים לטעון שתורה שבעל פה מחייבת חשיבה יוצרת, שמגמתה לתרגם הלכה למעשה את הצו האלוהי. ואמנם מהמקראות מתקבל הרושם, שלמרות שעל פי נבואת ההקמה על שלב המילואים להתחיל מיד לאחר שלב ההקמה, הקשיים המעשיים מלמדים את משה שיש צורך לבצע כל שלב לעצמו. ומכל מקום - התחלת ימי המילואים לאחר ההקמה בא' בניסן, יהיה בה משום המשכיות לאקט ההקמה. נמצאנו למדים, שאם יתחילו ימי המילואים בב' או בג' בניסן, עדיין ייתפסו בשורשם הפנימי כקשורים אינטגרלית להקמה בא' בניסן. ואמנם המקראות מלמדים אותנו שמשה מחליט לבצע הפרדה מוחלטת בין ההקמה למילואים. בא' בניסן מבוצע שלב א נבואת ההקמה ככתבו וכלשונו, כשלב עצמאי ושלם:

וְיִהְיֶה בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַיּוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן. וַיִּקָּם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קַרְשָׁיו... וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן... וַיָּבֵא אֶת הָאָרוֹן אֶל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת פְּרֻכַת הַמָּסָךְ... וַיִּתֵּן אֶת הַשְּׁלֶחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד... וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֲרֹךְ לֶחֶם... וַיִּשֶׂם אֶת הַמְּנִרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד... וַיַּעַל הַנְּרֹת... וַיִּשֶׂם אֶת מִזְבַּח הַזֹּהֵב... וַיִּקְטֹר עָלָיו קֹטֶרֶת סַמִּים... וַיִּשֶׂם אֶת מִסְךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן. וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה שֶׁם פֶּתַח מִשְׁכָּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת הָעֹלָה... וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר... וַיִּתֵּן שִׁמָּה מִיַּם לְרַחֲצָה... וַיִּקָּם אֶת הַחֲצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת מִסְךְ שַׁעַר הַחֲצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת הַמִּלְאָכָה (שמות מ', יז-לג).

שלב הקמת המשכן מסתיים במילים: "ויכל משה את המלאכה". הניסוח דומה לתיאור הבריאה בבראשית ב', ב: "ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה".

17. כדבריה שם: "אמר רבי יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממה. גבור דכתיב ויפרוש את האהל על המשכן. ואמר מר: משה רבינו פרסו".
18. הלוויים העובדים במשכן מספרם 8580 איש: "מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים" (במדבר ד', מז-מח).

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

מכאן אנו למדים שמשה רואה במלאכת ההקמה שלמות המקבילה לבריאת העולם.¹⁹ בכלות מלאכת הקמת המשכן, ממלא ענן הכבוד את המשכן ולא יכול משה להיכנס פנימה:²⁰

...וַיִּכַּל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה. וַיִּכַּס הָעֲנַן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנַן וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (שם, לג-לה).

מילוי הענן את המשכן הוא אירוע המאשר שהמשכן שהוקם הוא אכן מקום השכינה. בנוסף, נראה שקיים במילוי זה אישור מצד ההשגחה, לגבי ההחלטה של משה לבצע קודם כול את ההקמה ואחר כך את המילואים. אף אילו תכנן משה להתחיל במילואים מיד עם סיום ההקמה, באה ההשגחה ומרמזת שיש להפריד בין שלב ההקמה ושלב המילואים. משה לא יכול היה להיכנס פנימה למשכן, משום ששכן עליו הענן. ויש לשאול מדוע, שהרי בשעת חניית ישראל שכן הענן דרך קבע על המשכן, ככתוב:

וּבַיּוֹם הַקִּיָּם אֶת הַמִּשְׁכָּן פֶּסַח הָעֲנַן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדוּת וַיַּעֲרֹב יְהוָה עַל הַמִּשְׁכָּן כַּמֵּרָאָה אֲשֶׁר עַד בְּקָר. כֵּן יְהוָה תְּמִיד הָעֲנַן וַיִּכְסֶּנוּ וַיִּמְרָאָה אֲשֶׁר לְלֵלָה (במדבר ט', טו-טז).

בכל ימי החנייה התבצעה העבודה במשכן כסדרה על ידי כוהנים ולוויים, למרות הענן ששכן על המשכן. מדוע אפוא שכינת הענן על המשכן מנעה ממשה בסיום ההקמה להיכנס פנימה? עלינו להסיק, שהענן שמילא את המשכן בסיום ההקמה, היה סמיק וכבד באופן בלתי שגרת. ענן כבד זה מנע ממשה להיכנס פנימה. בכך מרמזת ההשגחה לישראל ולמשה, שעיקר ייעודו של המשכן הוא השראת שכינה. ה'מילוי' האמתי של המשכן צריך להיות בשכינה ורוח הקודש המסומלת על ידי ענני

19. להבדיל ממשכן משה, במקדש שלמה אין אפשרות לבצע טקס הקמה, שכן המקדש היה בית אבן ולא אוהל עשוי יריעות. כדי לתת ביטוי לאקט ההקמה במשכן, דוד המכין את התכניות למקדש שלמה, מתכנן במרכז המקדש בהיכל שני עמודי נחושת. הואיל ומדובר על עמודי נחושת, ברור שמדובר על עמודים בעלי משמעות סמלית, שכן הם אינם מסוגלים להחזיק את המבנה. שני עמודים אלה, המכונים יכין ובוועז, מגמתם הייתה לשמש כזיכרון לטקס ההקמה בא' בניסן במשכן. משום כך העמודים הללו הם האלמנטים היחידים במקדש שלמה, שעליהם מקפיד המקרא לציין שמדובר בהקמה: "ויקם את העמדים לאֵלם ההיכל ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בעז..." (מל"א ז', כא).

20. בבניין בית המקדש, אנו עדים למקרה דומה: בסיום בניין המקדש, הכוהנים במעמד חגיגי לוקחים את ארון העדות מעיר דוד, ומכניסים אותו לקודש הקודשים. כצאת הכוהנים מן הקודש, מילא הענן את המקדש ומנע מהכוהנים מלהיכנס פנימה (מל"א ה', ח-ב). מילוי המקדש בענן הוא משל לירידת השכינה, כדברי שלמה כשראה את הענן שמילא את המקדש: "ה' אמר לשכן בערפל" (מל"א ח', יב).

הכבוד. ככתוב: "והנה כבוד ה' נראה בענן" (שמות ט"ז, י) וכן "כי בענן אראה על הכפרת (ויקרא ט"ז, ב), וכן "והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה" (שמות ל"ג, ט).

בנבואת ההקמה משה אינו מצווה להעלות עולה. אולם בפירוט ההקמה, לאחר שהציב את המזבחות במקומם, הוא מקטיר קטורת ומעלה עולה. מאחר שאין ציווי מפורש להקרבת קרבן, מתקבל הרושם שהקרבת העולה נעשתה כמעין קרבן נדבה. קרבן זה איננו קרבן העולה הראשון שמקריב משה. בסמוך למעמד הר סיני מקריב משה ביחד עם בני ישראל קרבנות שלמים ועולה (שמות כ"ד, ה). לאחר מעמד הר סיני, כשהוא עולה לערפל אשר שם האלוהים, הוא מצווה: "מזבח אדמה תעשה לי" (שם כ', כא). לשיטת אבן עזרא קרבנות השלמים והעולות שהוקרבו על ידי משה וישראל בהר סיני, הוקרבו בעקבות הציווי לעיל, במקום שבו עמדו ישראל במעמד הר סיני. ציווי ההקרבה לעיל אין בו התייחסות לזמן ומקום מוגדרים, וגם הניסוח שם "ואם מזבח אבנים תעשה לי" (שם, כב), הוא ניסוח המתאר קרבן שאינו מחויב, והוא על כן, כנראה, ציווי הנוגע לסוג קרבנות כמו אלה שהקריבו האבות, שהיו קרבנות נדבה. בהעלאת קרבן העולה בשעת הקמת המשכן, נראה שמשה מבטא את היסודות הקדומים הקשורים לקרבנות, שהתקיימו בישראל טרם המשכן. נקודה זאת היא לדעתי ראייה נוספת לכך שההקמה קדמה למילואים. קרבנות המילואים לעומת זאת, מבטאים את היסוד שהתחדש בישראל, של קרבנות תמיד מחויבים שהוקרבו כחלק מעבודת המשכן.²¹

ימי המילואים - ימי השלמת ההקמה

ספר ויקרא מתחיל בקריאה של הקב"ה למשה להיכנס פנימה למשכן העדות:²²

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיִּדְבֶר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
אֲדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבָּן לַה'...

מסתבר שלאחר זמן מסוים, הענן הכבד שמילא את המשכן דולל מסמיכותו ואפשר למשה להיכנס פנימה.²³ משה נכנס לאוהל מועד, ושומע את קול ה', המדבר אליו

21. ראה בעניין זה: א' שמאע (לעיל, הערה 3), עמ' 44-32.

22. ומבאר רשב"ם: ויקרא אל משה, לפי שכתב למעלה בסוף הספר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' לכן קראהו הקב"ה מתוך אוהל מועד (פירוש רשב"ם על ויקרא א', א).

23. ר"ע ספורנו על ויקרא א', א, מפרש כך: "ויקרא אל משה, תמיד מתוך הענן כענין בהר סיני כאמרו ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, כי לא יכנס שם לעולם בלי רשות". ולדעתי לאחר ההקמה היה מצב מיוחד, שבשל הענן לא יכול משה להיכנס פנימה, ולא תמיד היה מצב כזה. ובכל שאר הימים, הענן ששכן תדיר מעל המשכן לא מנע כניסת משה והכהונים לאוהל מועד.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

מבין שני הכרובים. בהיקראו פנימה לאוהל מועד לאחר הקמתו בא' בניסן, שומע משה את קול ה' המדבר אליו מעל הכפורת, ומלמד אותו בענייני קרבנות. הנבואה באוהל מועד בענייני קרבנות, מסתיימת בוויקרא ז', לח, טרום טקס המילואים. לדעת רמב"ן נבואות אלה נשנו באוהל מועד, כדבריו: "על דרך רבותינו כי כל המצוות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן באוהל מועד, והנה מצוות ויקרא שנויות". דעה שנייה שמציג רמב"ן, שמצוות ויקרא **התקבלו** באוהל מועד. עניין זה למד מדיוק התורה, בסיום רצף הנבואות: "זאת התורה... אשר צוה ה' את משה בהר סיני... במדבר סיני" (ויקרא ז', לח) - ללמד שלא התקבלו בהר, ולא במדבר סיני (לאחר תחילת המסע), אלא באוהל מועד בקרבת הר סיני (פירוש רמב"ן לוויקרא ז', לח). לשיטת המאמר 'נבואת ויקרא' התרחשה בפועל, ברווח הזמן שבין ההקמה למילואים. בשעת הנבואה ניתנים למשה פרטים נוספים, באשר לקרבן אהרן ובניו ביום הראשון למילואים:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. זֶה קָרְבַּן אֶהְרֹן וּבְנָיו אֲשֶׁר יִקְרְבוּ לֵה' בְּיוֹם הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ
עֲשִׂיתָ הָאֵפֶה סֶלֶת... (ויקרא ו', יב-ג).

משה ממשיך וניבא בעניין תורת החטאת (ויקרא ו', יז), תורת האשם (שם ז', א), ותורת זבח השלמים (שם, יא). ומסתבר שאין זו נבואה קצרה מבחינת משך הזמן, שהרי נבואתו הראשונה של משה בסנה התרחשה לדברי רש"י במשך כמה ימים. עובדה זו הוא לומד מדברי משה לה' בסנה: "בי אדני... גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך..." (שמות ד', י).²⁴ וגם נבואתו של אברהם בברית בין הבתרים, התארכה שעות רבות לתוך הלילה, שנאמר: "ויהי השמש באה ועלטה היה..." (בראשית ט"ו, יז), ואולי אף ימים.²⁵ סדרת הנבואות של משה כאן, התחילה לדעתי ביום שאחרי הקמת המשכן, בב' בניסן ונמשכה עד בוקר ג' בניסן, ואז החלו המילואים. רמיזה לכך שחלק מהנבואות הללו התקבלו בבוקר יום המשיחה, אנו נרמזים מוויקרא ז', לה: "זאת משחת אהרן ומשחת בניו... אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אתם". ייתכן לפרש שהמצווה ניתנה בעניין היום שבו יימשחו אהרן ובניו, אך ייתכן גם לפרש שמצווה זו ניתנה למשה (או נשנתה) ביום המשיחה עצמה. מאחר שבסיום ההקמה לא יכול משה להיכנס פנימה, החלה 'נבואת ויקרא' לדעתי למחרת, בבוקר ב' בניסן. מאחר שנבואת ההקמה כוללת את המילואים, סביר שמשה שָׁאֵף לְאַחַד בֵּין שְׁנֵי הַיָּמִים מִבְּחִינַת הַזְמַן עַד כְּמַה שְׁנִיתָן. לכן מוצע במאמר זה שהסתפק בהפרדה מינימלית של יום אחד בין ההקמה למילואים. באותו

24. ופירוש רש"י שם: "למדנו שכל ז' ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו. מתמול שלשום מאז דברך הרי ג', ושלשה גמין רבויין הם הרי ו'. והוא היה עומד ביום הז' כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו וקבל עלי"ו" (דברי רש"י מבוססים על ויקרא רבה פרשה מא ו, מהד' מרגליות עמ' רכז).

25. וראה פירוש אבן עזרא שם.

יום הכינו הלוויים את כלי הקודש כגון המנורה, מזבח הזהב ומזבח העולה לטקס משיחתם בשמן המשחה. כמו כן נעשו כל ההכנות לטקסי המשיחה של אהרן ובניו ושאר טקסי המילואים. הנבואה באוהל מועד מגיעה לסיימה בהנחיה שהגיעה השעה להתחיל במילואים. מאחר שבנבואת המילואים התקבלו כבר הנחיות מפורטות, מקבל משה הוראה כללית להתחיל בביצוע המילואים. הקהלת כל העדה להיות עדה לטקס המילואים, הוא חידוש שמתחדש למשה ממש לפני ביצוע המילואים. ואמנם משה מקהיל את כל בני ישראל לאוהל מועד:

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַתִּקְהַל הָעֵדָה אֶל פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת. וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בְּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בְּמִיִּם (ויקרא ח', ד-ו).

משה מושח את כלי המשכן ואת אהרן ובניו, כמתואר למעלה, ובמסגרת זאת מקריב פר ושני אילים: על האיל האחד סומכים אהרן ובניו את ידיהם, והוא מוקרב עולה לה'; האיל השני, המכונה 'איל המילואים', גם הוא נשחט לאחר שסמכו הכוהנים ידיהם עליו, מדמו נותן משה על תנוך אוזן אהרן ואוזן בניו, ובוהן ידם הימנית ובוהן גלם הימנית. לאחר מכן לוקח משה חלקים מאיל המילואים וכן פריטים מסל המצות, ונותן על כפות אהרן וארבעת בניו:

וַיִּקַּח אֶת הַחֶלֶב וְאֶת הָאֵלֶּיָהּ... וּמִסַּל הַמִּצּוֹת... וַיִּתֵּן אֶת הַכֹּל עַל כַּפֵּי אֶהֱרֹן וְעַל כַּפֵּי בְּנָיו וַיִּנָּף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' (שם, כה-כז).

לאחר שהונחו אברי האיל והמצות מהסל על כפות עשרת ידי הכוהנים, מונפות ידיהם כלפי מעלה. בסיום ההנפה, לוקח משה את הפריטים מכפות ידי הכוהנים, ומקטיר אותם על המזבח. את חלקי איל המילואים והפריטים מסל המצות המכונה 'סל המילואים' (שם, לא) מכנה התורה "מילואים" כדבריה:

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ עַל הָעֵלָה מִלֵּאִים הֵם לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה הוּא לָהּ (שם, כח).

בפירוש "מלאות את ידם" בשמות כ"ח, מא, מפרש רש"י ש'מילוי ידיים' הוא חינוך. כהוכחה מביא מנהג גויים: "ובלשון לעז כשממנים אדם על פקידת דבר, נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוואנט"י ועל ידו הוא מחזיקו בדבר". טקס מילוי כפות ידי הכוהנים נערך בפועל בכל אחד משבעת ימי המילואים. בכל טקסי המילואים אהרן ובניו פסיביים. משה הוא המבצע, והכוהנים אינם מבצעים פעילות אקטיבית, פרט לסמיכת ידיהם על הפר והאילים, ופרישת כפות ידיהם לפני משה לשם מילויין ב'מילואים'. ההנפה עצמה אף היא מתבצעת בעזרת משה, שכן התורה מדגישה גם בשמות וגם בוויקרא שמשה הוא המניף את הידיים: "ויתן את הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו, וינף אתם תנופה לפני ה'".

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

מאחר שטקסי ימי המילואים מכונים 'מילוי ידיים', והחלקים מאיל המילואים ומסל המילואים המונחים על כפות ידי הכוהנים מכונים 'מילואים', נראה שטקס מילוי כפות ידי הכוהנים היה טקס מרכזי וחשוב בהקדשת הכוהנים. יתרה מזאת, טקס זה היה כנראה רב רושם, בצפות המונית העם (הנקהלים סביב חצר המשכן) בעשר ידיים מונפות אל על מלאות ב'מילואים'. כמו כן התורה מרמזת לנו בכנותה את אברי האיל והמצות המונחים על גבי כפות הידיים 'מילואים', שמדובר במילוי כפות הידיים.

לאחר הקטרת ה'מילואים' שהונפו בכפות הכוהנים, מזה משה משמן המשחה ומהדס על המזבח ועל אהרן ובניו. חזה המילואים נאכל על ידי משה, ושאר האיל מבושל ונאכל על ידי הכוהנים יחד עם הפריטים הנותרים מסל המילואים. טקס זה חוזר על עצמו שבעה ימים. ככתוב בשמות כ"ט, לה: "ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אתה שבעת ימים תמלא ידם". ובפירוט הטקס בוויקרא: "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם" (ויקרא ח', לג).

מהות 'ימי המילואים' כהשלמת ההקמה - מרומזת בשם

השם 'ימי המילואים' ניתן מפי הגבורה, ככתוב: "עד יום מלאת ימי מלאיכם" (ויקרא ח', לג), התורה מפרשת שם (בהמשך הפסוק), שמדובר במילוי ידיים: "כי שבעת ימים ימלא את ידכם". בתיאורים המקראיים של שבעת ימי המילואים, הפועל "מלא" משמש מוטיב מרכזי:

- א. העברת התפקיד מכונה 'מילוי ידיים'. ואמנם התורה חוזרת ומדגישה שהעברת התפקיד לאהרן ובניו הוא 'מילוי ידיים', כגון: "ומשחת אתם ומלאת את ידם" (שמות כ"ח, מא), וכן "למלא את ידם לקדש אתם" (שם כ"ט, לג) או "שבעת ימים תמלא ידם" (שם, לה).
- ב. האיל השני, המוקרב והנאכל על ידי אהרן ובניו בכל יום משבעת הימים מכונה "איל המלאים". כגון: "ולקחת את החזה מאיל המלאים" (שמות כ"ט, כו) וכן "ואת איל המלאים תקח ובשלת את בשרו" (שם, לא).
- ג. סל המצות שממנו מקריבים ואוכלים הכוהנים מכונה "סל המלאים" (ויקרא ח', לא).
- ד. אברי האיל השני והמצות, המונחים על כפות ידי הכוהנים, מכונים 'מילואים' ככתוב: "מלאים הם לריח ניחח אשה הוא לה" (ויקרא ח', כח).
- ה. ביום השמיני אהרן ממלא כפו מהמנחה "וימלא כפו ממנה" (ויקרא ט', יז) בשעה שבקרבן המנחה הפעולה מכונה 'קמיצה' (ראה להלן בדיון ביום השמיני).

לדעתי, לכינוי 'מילואים' משמעות נוספת. רמב"ן דוחה את הצעת רש"י ש'מילוי ידיים' משמעו חינוך, בהתרעמו על רש"י שנסמך על מנהגי הגויים.²⁶ רמב"ן מפרש את המילה 'מילואים' באמצעות טכניקת הסקירה המקראית, ומגיע למסקנה שמשמעות המילה 'מילואים' הוא שלמות והשלמה. אומר רמב"ן בפירושו לשמות כ"ח, מא:

והנכון בלשון מלוי ידים בתורה שהוא לשון שלמות. כלשון כי מלאו ימי, ובמלאת הימים האלה, עד יום מלאת בה. בהשלימם. וכן בכסף מלא מחיר שלם. והטעם כי הזר אשר לא תשיג ידו בטהרתו, להקריב קרבן או לעבוד עבודת המלכות, הנה ידו חסרה בעבודה ההיא, וכאשר יכשר לעשות כן, הנה ידו שלימה ראויה לכל העבודות והמלאכות. וכן מלאו ידיכם היום, כי עתה ידיכם מלאה בכל עבודת ה'... ודוד המלך אמר לישראל בנדבת הבית ברצותי בבית אלהי יש לי סגולת זהב וכסף נתתי לבית אלה, ואמר להם ומי מתנדב למלאת ידו היום לה'. כי בהתנדבם לבנין הבית תהיה ידם שלימה בכל הקרבנות ובכל העבודות, כי אין עבודת ישראל להקב"ה שלימה אלא בבית המקדש...

המקרא שרמב"ן מביא אותו כדוגמה, הוא דברי דוד לישראל בעת ההכנות להקמת המקדש: "ומי מתנדב למלאת ידו היום לה'" (דה"א כ"ט, ה). ומסביר רמב"ן שבהתנדבם לעבודת המשכן תהיה ידם של ישראל שלמה, כי אין עבודת ה' שלמה אלא בבית המקדש. ובדומה מפרש ספורנו: "ומלאת את ידם - תשלים אותה בעניין שתהיה שלמה וראויה לעבוד עבודת הקדש" (ספורנו בפירושו על שמות כ"ח, מא). הרמב"ם במורה נבוכים, בפירושו לפועל מל"א, משתמש אף הוא בטכניקת הסקירה המקראית, ומגיע למסקנה דומה. במורה נבוכים חלק א בשיתוף השם 'מלא', טוען הרמב"ם שקיימות במקרא משמעויות שונות לפועל מל"א. לדבריו המשמעויות המקראיות לפועל מל"א הן שלוש: א. מילוי מקום; ב. שלמות זמן; ג. שלמות פנימית-תכליתית, כדבריו:

מלא שם זה משותף.

- (א) משתמשים בו בעלי הלשון לגוף הנתון בגוף אחר ומילאהו 'ותמלא כדה' (בראשית כ"ד, טז). 'מלא העומר לאחד' (שמות ט"ז, לב) וזה הרבה.
 (ב) ומשתמשים בו לענין תום זמן מסוים מוגדר והשלמתו 'וימלאו ימיה' (בראשית כ"ה, כד) 'וימלאו לו ארבעים יום' (בראשית נ', ג).
 (ג) ומשמש בענין השלמות בדבר נעלה והתכליתיות בו 'ומלא ברכת ה' (דברים ל"ג, כג) 'מלא אותה חכמת לב' (שמות ל"ה, לה) 'וימלא את החכמה ואת התבונה ואת

26. בתחילת דבריו מביא רמב"ן את רש"י, הטוען שמילוי ידיים הוא מלשון 'חינוך'. רמב"ן מתקיף התקפה חזיתית את שיטתו של רש"י, משום שאיננו מסתמך בפרשנותו זאת על המקראות, אלא מביא ראיה לדבריו מהשוטים (הגויים). ואמנם רש"י טוען שמילוי ידיים הוא כמנהג השליטים, שכאשר רוצים למנות אדם נותנים בידיו חפץ כלשהו המסמל את המינוי.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

הדעת' (מ"א ז', יד) ומן הענין הזה נאמר: 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיהו ו', ג) ענינו כל הארץ מעידה על שלמותו (מורה נבוכים חלק א פרק יט).

מפירוש רמב"ן (וכן ספורנו) קשה להבין בבהירות מהי ה'שלמות וההשלמה' שבאה לביטוי בימי המילואים. ולפי דעתי משמעות השם 'ימי המילואים' קשורה לעובדה שהימים הללו נועדו מלכתחילה להיות ימי 'מילוי והשלמה' להקמת המשכן. לאחר שהוקם המשכן בא' בניסן והתחילה העבודה בו על ידי משה, התחיל השלב השני, שבו מכניס משה את הכוהנים לעבודתם. ההשלמה היא השלמה פנימית תכליתית, כמשמעות אחת של "מלא" לפי הרמב"ם. כמו כן עבודת הכוהנים יש בה משום מילוי מקום, כמשמעות השנייה של שיתוף "מלא" ברמב"ם. זאת משום שלאחר הקמתו נצרך המשכן למילוי בעבודת הקרבנות, וזאת נעשה על ידי אהרן ובניו. הכוהנים, שידיהם חסרות בעבודה, הושלמו בימי המילואים, במילוי ידיהם ב'מילואים' ובכניסה לעבודת המשכן. עוד קודם לכן בסיום ההקמה, מילא הענין את המשכן "ויכס הענין... וכבוד ה' מלא את המשכן... וכבוד ה' מלא את המשכן..." (שמות מ', לד-לה). "כבוד ה' מלא את המשכן" מודגש פעמיים. ללמדך שה'מילוי' המקורי הקדוש והנעלה, הוא בכבוד השכינה. מילוי המשכן ב'מילואים' ובעבודת הכוהנים, משני בחשיבותו לשכינה. בצורה דומה אבני ה'מילואים' ממלאות בחושן משבצות חלולות, שהוכנו מבעוד מועד. ימי המילואים מובנים גם במשמעות 'שלמות זמן', שהיא המשמעות השלישית לשיתוף 'מלא' ברמב"ם. זאת באשר היו במקורם ימי השלמת תקופת הקמת המשכן. לא בכדי, איל המילואים הוא האיל השני המוקרב בכל יום משבעת ימי המילואים. האיל הראשון מוקרב עולה, ואילו איל המילואים נאכל על ידי אהרן ובניו. בעובדה זאת יש לדעתי משום סמליות, שימי המילואים תוכנו מלכתחילה על ידי הגבורה, להיות השלב השני והמשלים של תקופת 'יום' הקמת המשכן.

היום השמיני למילואים - ההתגלות והטרגדיה

בסיום שבעת ימי המילואים, מתאר המקרא (ויקרא ט') את היום השמיני:

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לָךְ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת... וְהִקְרַב לְפָנַי ה'. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת... כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם (ויקרא ט', א-ה).

ביום השמיני נכנסים הכוהנים לפעילות מלאה, ומנצחים על עבודת הקרבנות. משה קורא לאהרן ובניו ומצווה אותם להכין קרבנם ולהקריב לה', וכן מצווה לבני ישראל להכין קרבנם. לדברי משה הקב"ה יראה לבני ישראל באותו יום. למרות שכבר מילא הענין את אוהל מועד, בכלות הקמת המשכן, כעת בסיום ימי המילואים שבהם מושלמת ההקמה, יהיה גילוי אלוהי מוחשי מאוד וקבל עם. העם נאסף סביב חצר

המשכן, ככתוב: "ויקרב כל העדה ויעמדו לפני ה'" (ויקרא ט', ח). במעמד זה, תחילה מעלה אהרן את חטאתו ועולתו ככפרה על המזבח, תוך שהוא נעזר בארבעת בניו. אחר כך מקריב אהרן את קרבן העם. הקרבת קרבן העם כוללת את קרבן המנחה. בהקרבת המנחה המקרא מתאר שאהרן מקטירה על המזבח לאחר שממלא כף ידו ממנה: "ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח" (ויקרא ט', יג). לדברי רש"י, מילוי כף יד אהרן במנחה "היא קמיצה" (רש"י שם ט', יג). ואמנם בתיאור קרבן המנחה נאמר: "והרים ממנו בקמצו" (ויקרא ו', ח). אולם דיוק המקרא "וימלא כפו" ביום השמיני, נראה כקשור קשר הדוק לטקס מילוי כפות הכוהנים בשבעת הימים. בסיום העבודה נושא אהרן ידיו אל העם ומברכם. תחילה לבדו ואחר כך עם משה. במעמד זה נופלת אש על המזבח:

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיִּבְרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֵל כָּל הָעָם.
וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְאוּ
וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם (ויקרא ט', כג-כד).

המקרא איננו מציין מהיכן יצאה האש שבאה מלפני ה'.²⁷ במקרה דומה שהתרחש מאות שנים אחר כך, במזבח שבונה דוד במקום שבו נבנה לימים המקדש, בגורן ארונה היבوسی, נופלת אש מהשמים על מזבח העולה:

וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֵל ה' וַיַּעֲנֵהוּ בְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל
מִזְבֵּחַ הָעֹלָה (דה"א כ"א, כו).

מקרה דומה מתרחש כעבור תקופה, במקדש שלמה בן דוד. לאחר מלאת הענן את הבית, נואם שלמה בפני הקהל הגדול. ככלותו להתפלל, נופלת אש מהשמים על המזבח, וכל העם רואים ונופלים אפים ארצה. ככתוב:

וּכְכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל הָעֹלָה וְהַזִּבְחִים וּכְבוֹד ה' מָלֵא
אֶת הַבַּיִת. וְלֹא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לְבֹא אֶל בַּיִת ה' כִּי מָלֵא כְבוֹד ה' אֶת בַּיִת ה'. וְכָל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רְאוּ אִשׁ בְּרִדָת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפְּסֵם אֲרָצָה עַל הָרֹצֶפֶה וַיִּשְׁתַּחֲווּ
וְהוֹדוּת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ (דה"ב ז', א-ג).

מאות שנים קודם, ביום השמיני למילואים נופלת אש מסתורית על המזבח. מאחר ומזבח העולה היה בחצר המשכן, העם שניצב סביב ראה את האש. כולם נופלים על פניהם "וירנו ויפלו על פניהם" (ויקרא ט', כד). אלא שכאן מתרחשת טרגדיה. שניים מבניו של אהרן, נדב ואביהוא, לוקחים אש ושמים במחתתם, ומקריבים לפני ה' אש זרה, ואז יוצאת אש מלפני ה' ושורפת אותם למוות:

27. ולדברי רשב"ם האש יצאה מקודש הקודשים ועברה למזבח הקטורת, ומשם למזבח העולה (פירוש רשב"ם לוויקרא ט', כג-כד). וראה גם בבלי סנהדרין נב ע"א, ובמקורות התנאיים שבספרא, מכילתא דמילואים.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֶהֱרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בָּהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת וַיִּקְרְבוּ
לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'
(ויקרא י', א-ב).

המקרא מאופק בתיאורו.²⁸ מיד לאחר תיאור המוות הנורא, מובאת תגובת משה למות שני אחייניו, באומרו לאהרן אחיו: "הוא אשר דבר ה' בקרבי אקדש". תגובת אהרן דממה: "וידם אהרן". מאחר שמות בני אהרן הייתה לעיני העם, ברור ששרפת בני אהרן לעיניהם, זעזעה אותם מאוד. נשווה לעינינו כשני מיליון גברים נשים וטף,²⁹ עומדים סביב אוהל מועד. זמן קצר קודם לכן התרגשו כולם מגילוי כבוד ה' באש על המזבח. בשיא ההתפעלות, נשרפים לעיניהם בני אהרן. השרפה אחזה קרוב לוודאי במשכן ובסביבותיו. אמנם אהרן דמם, אולם אין לשער שכך הייתה תגובת העם. גברים נזעקו לכבות את השרפה, נשים צעקו, וילדים בכו. יש לשער שחורבן גדול השתרר במשכן ובחצרו שזה מקרוב הוקם. גוויות הנספים טימאו את המשכן וכליו בטומאת המת. משה קורא ללוויים בני עוזיאל לשאת את הגוויות מהמשכן אל מחוץ למחנה. במקביל מצווה את אהרן ובניו שלא להתאבל ולא לצאת מפתח אוהל מועד: "ויאמר משה אל אהרן ולאעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו..." (ויקרא י', ו). מכאן אנו למדים, שאהרן ובניו לא יצאו ללוות את המתים בקבורתם. אהרן ובניו לא יתאבלו, אולם כל בית ישראל יתאבלו ו"יבכו את השרפה אשר שרף ה'" (ויקרא י', ו).

האם ניתן לשער שביום אבל שכזה, החלו חגיגות חנוכת המזבח? נתבונן במקרה דומה, המתרחש בעיצומן של חגיגות העלאת הארון לירושלים על ידי דוד. בדרך, בנו של אבינדב, עוזה, שנהג בעגלה עם אחיו, החזיק בארון העדות ש"שמטו הבקר" ומת במקום. מותו של עוזה בעיצומן של חגיגות העלאת הארון, במעמד כל בני ישראל, גרם לדוד להפסיק את החגיגות, ולהשאיר את הארון בדרך לירושלים בביתו של עובד אדום הגתי (שמ"ב ו').

28. לדברי י' יעקובסון ('לעצוב הדמות במקרא', סיני כרך נו [חוברות א-ו, תשכ"ה], עמ' קפה), סיפורי המקרא מאופיינים בראש ובראשונה באיפוק רב.

29. ביציאת מצרים היה מספר בני ישראל 600,000 גברים, ככתוב: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סתה כש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף. וגם ערב רב עלה אתם" (שמות י"ב, לז-לח). ומסביר רש"י שם "הגברים מבן כ' ומעלה". ולכן לפי האומדן, היו בני ישראל נשים וטף כשני מיליון איש. וכן: "ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל. ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים" (במדבר א', מו-מז).

דוד מבין שמקרה מזעזע כזה, בעיצומן של החגיגות שבהן השתתפו כל ישראל, מחייב הפסקה. דוד חש שנענש, משום שלא נהג כהלכה בהעלאת הארון.³⁰ לאחר שלושה חודשים מששומע דוד שהקב"ה בירך את בית עובד הגתי שהיה מבני לוי, קורא דוד ללוויים והכהונים, וכל ישראל מתקבצים שוב לטקס העלאת הארון, ומעלים את הארון הנישא על כתפי הלוויים, לקול נגינת נבלים וכינורות על ידי הלוויים, לירושלים.³¹

אם מותו של אחד מבניו של אבינדב, שהיה אחראי על הארון במשך שנים רבות, הביא את דוד למסקנה שיש להפסיק את חגיגות העלאת הארון לירושלים, על אחת כמה וכמה, ששרפתם הטרגית של שני בני אהרן ביום השמיני חיבה את משה לפסק זמן מסוים. תקופת אבל איננה רק מתבקשת מהמאורעות, אלא היא צו מפורש. מיד לאחר מות הבנים משה ניבא שעל כל מחנה ישראל להתאבל על מות הבנים:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וְלְאֶלְעָזָר וְלְאַיִתָּמָר בְּנֵי רֵאשִׁיכֶם אֵל תִּפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ
וְלֹא תִמְתּוּ... וְאַחֲרֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'
(ויקרא י', 1).

אהרן ובניו מצטווים שלא לפרום את בגדיהם ולא לפרוע את ראשיהם. מכאן אנו למדים שכל ישראל, כולל משה והזקנים, פרעו את ראשיהם ופרמו את בגדיהם לאות אבל. נשיאי ישראל שהקריבו את קרבנם בימי חנוכת המזבח נצטוו גם הם לנהוג מנהגי אבלות, וקשה מאוד להניח שהמאורע החגיגי התקיים במצב של אבל המוני במחנה, ושקרבנות הנשיאים הוקרבו בשעה שהנשיאים היו פרועי שער ופרומי בגדים. יתרה מזאת, היטמאות המשכן ונושאי גופות בני אהרן, חייב טקס טהרה מטומאת המת. טהרה זאת חייבה שרפת פרה אדומה וטקס טהרה בן כמה ימים, המפורט בפרשת פרה אדומה. אנו רשאים גם להניח שהמשכן ניזוק במידה זו או אחרת, והיה צורך לתקן חלקים ממנו שנשרפו או נהרסו במהלך האנדרלמוסיה שהשתררה בשעת השרפה. האומנם החלו חגיגות במשכן העדות בשעה שהיה טמא או הרוס ושרוף חלקית? דומני שהתשובה לשאלה זו ברורה, ושנדרשה הפסקה בין המילואים לחנוכת המזבח.

העובדה שחנוכת המזבח התקיימה כשלב עצמאי ונפרד, מספר שבועות לאחר ההקמה והמילואים, אפשר שנרמזת בעניין נוסף: אביה הכהן מצביע על העובדה שמוסד נשיאי ישראל כמעט לא הוזכר לפני ספר במדבר, ואילו בחנוכת המזבח הוא תופס מקום מרכזי. לדבריו, עובדה זאת מלמדת שבספר במדבר הואצלו סמכויות

30. לדברי חז"ל יועצו אחיתופל מלמד אותו, שאכן לא נהג כהלכה, שכן היה עליו להעלות את הארון במשא כתף, כתפקידם של הלוויים בני קהת. ראה ספרי במדבר פיסקא מו, מהד' הורוויץ עמ' 51; וכן ראה סוטה לה ע"א.

31. לא בכדי מבקש דוד ב"מזמור שיר חנכת הבית לדוד" בתהילים: "למען יזמרך כבוד ולא ידם..." (ל', יג).

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

הנהגה ללוויים ולנציגי העם.³² לגבי הצעה זו מתבקשות השאלות הבאות: אם חנוכת המזבח החלה ביום השמיני, כשיטות הפרשניות המקובלות שהמחבר מקבלן, מתי הואצלו הסמכויות החדשות על נשיאי ישראל? ושאלה נוספת: מהי הסיבה שבחנוכת המזבח הואצלו סמכויות על העם ונציגיו? קושיות אלה מתיישבות יפה על פי שיטתי: ההחלטה להאציל סמכויות ללוויים ולנציגי העם ונשיאיו, קרוב לוודאי שאמנם התקבלה בעקבות מותם של נדב ואביהוא, שהיו מנהיגים מובילים בישראל.³³ לפי השערה זו, הטרגדיה ביום השמיני למילואים הביאה את משה להעביר חלק מסמכויות הכהונה ללוויים ולנציגי העם ולנשיאיו. העברת סמכויות אלה נעשתה במסגרת ההתארגנות מחדש, בין היום השמיני לאירועי חנוכת המזבח. במילים אחרות: בין 'י בניסן לתחילת אייר. נמצאנו למדים, שמלכתחילה ימי המילואים היו אמורים להשלים את הקמת המשכן, אלא שאחרי המאורע הטרגי של מות בני אהרן, נצרך טקס נוסף שיסמל את השלמת ההקמה.

שימוש בשיטות מדרשיות לשם השערת עשרה בניסן כתאריך היום השמיני

מוטיב נפוץ במדרש הוא בהצגת תאריכים ספציפיים, למאורעות שלא פורש תאריכם המדויק. בדרך כלל תאריכים אלה, זהים לתאריכים שבהם התרחשו פורענויות או ימי שמחה אחרים.³⁴

להלן בדיון על מדרשי חז"ל, אנסה להראות שבהתאם למהותו של המדרש, ההצעה התאריכית שהציגו חז"ל לאירועי הקמת המשכן במדרש (שעליה נסמך רש"י), איננה מבקשת לקבוע אמת היסטורית ודאית ומוחלטת, אלא היא כמין משל האוצר בתוכו רעיון פנימי.³⁵ לא בכדי מקים משה את המשכן דווקא בא' בניסן, בראש

32. א' הכהן (לעיל, הערה 5).

33. כגון במעמד הר סיני מצוים אהרן והזקנים ונדב ואביהוא לעלות להר: "ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחוויתם מרחוק" (שמות כ"ד, א).

34. למשל: לדברי חז"ל (תענית כט ע"א) בט' באב, התרחשו הפורענויות הבאות: חטא המרגלים, חורבן הבית הראשון, חורבן הבית השני, לכידת ביתר. האומנם? והרי לגבי הבית הראשון, קיימת בעיה, שכן במקרא קיימים שני תאריכים סותרים לחורבן הבית, ואף אחד מהם איננו ט' באב. התאריכים הם: ז' באב וי' באב. ואכן בגמרא שם מתקיים דיון בניסיון לפשר בין הסתירה. אולם מפשט הדברים חורבן שני הבתים היה בתאריכים קרובים, אך לא זהים ממש. עם זאת, חז"ל מעוניינים להראות שתאריך ט' באב מייצג את שני החורבנות. בדומה, מתקיים בגמרא דיון ארוך, שמגמתו להוכיח שאכן חטא המרגלים היה בליל ט' באב, והגזרה בעקבותיו בט' באב. האומנם חז"ל חשבו שהם יכולים להוכיח שאכן בליל ט' באב התרחש חטא המרגלים, ושחישובם תואם למאורע ההיסטורי במדויק? בוודאי שלא.

35. בדומה לכך, יש להבין את המגמה של חז"ל, לבחור ולהציע דווקא את ט' באב כיום מועד לפורענות בהיסטוריה היהודית. הבחירה בט' באב, שהוא התאריך שעליו אין מחלוקת, מבין תאריכי הפורענויות לעיל, ואשר נקבע כיום אבל, מבקשת להדגיש את העיקרון שקיימת בלוח השנה העברי מגמת ראי לאורך ההיסטוריה.

החודש שבו התרחשה שנה קודם יציאת מצרים. לפי חז"ל, הכנתם של המשכן וכליו הסתיימה בכסלו.³⁶ משה מחכה כשלושה חודשים עד שהוא מקים את המשכן בא' בניסן, בתאריך המתאים במהותו לאירוע שכזה. גם הבית השלישי לפי יחזקאל, עתיד להיות מחוטא ומכופר בא' בניסן (יחזקאל מ"ה, יח), וכך הגאולה העתידה תהיה לפי חז"ל בניסן, כמאמרם: "בניסן נגאלו, ובניסן עתידין להגאל".³⁷

ההצעה של י' בניסן במאמר זה כתאריך היום השמיני, נובעת מאותה מגמה. על פי עקרון הראי שבו השתמשו חז"ל, נראה שניתן להביא אסמכתא ברוח המדרש לתאריך זה. מאחר שלפי טענתנו היום השמיני היה בתאריך כלשהו בין ט' ל"ד בניסן (שאז כבר החל הפסח וחג המצות), השאלה שאנו מבקשים לענות עליה היא: בהסתמך על עקרון הראי בחז"ל, באיזה תאריך בין ט' בניסן לערב פסח נראה לסבור שהתרחש היום השמיני? למציאת תאריך כזה אנו סוקרים את המקרא, וסקירתנו מלמדת שבתאריך י' בניסן התרחש נס חציית הירדן (יהושע ד', יט). הא לנו רמז בסגנון המדרש, שנס גילוי השכינה ביום השמיני התרחש ביום מיועד לגילוי אלוהי, הווה אומר בי' בניסן. לפי זה יהושע ניבא לחצות את הירדן ביום שבו אירע כארבעים שנה לפני כן גילוי הנסי המרגש ביום השמיני. עיון נוסף במקראות מעלה חיזוק נוסף לסברה זו. היום השמיני קשור ליום הכיפורים, כפי שמוצג על ידי הרב מרדכי ברויאר,³⁸ ועל ידי הרב יואל בן-נון.³⁹ אמנם כבר קודם לכן, בפרשת תצווה הצטווה משה על כפרה אחת בשנה (שמות ל', י),⁴⁰ אולם לא צוין תאריך ליום כפרה זה. הכפרה היא על מזבח הקטורת, תוך הנחיה שלא להקריב עליו "קטרת זרה" (שם, א-י). לאחר מות בני אהרן, בעוון הקטרת קטורת זרה, הונחה משה ברוח הקודש, לקביעת שבת שבתון לכפרה בי' בתשרי.

הקשר בין יום הכיפורים והיום השמיני מתבטא בדמיון רב בין שניהם, כפי שמציג הרב ברויאר בספרו לעיל. הרב יואל בן-נון מקבל השוואה זאת ביסודה, אולם טוען שהדמיון בין יום הכיפורים והיום השמיני, בנוי על "הקבלה ניגודית": "יש דמיון ניגודי קוטבי בין עבודת היום השמיני שכולה בעזרה, לבין עבודת קודש הקודשים שעיקרה בפנים".⁴¹ הדבר מוכיח לדברי המחבר, שאין יום הכיפורים המשכו הפשוט

36. פסיקתא רבתי פרשה ו, סימן ה.

37. דעת ר' יהושע בבבלי ראש השנה יא ע"א.

38. ראה: מ' ברויאר, **פרקי מועדות**, ירושלים תשמ"ו, כרך ב, עמ' 555.

39. י' בן-נון, 'היום השמיני ויום הכיפורים', **מגדים**, ח, תשמ"ט, עמ' 9-34.

40. "וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה, מדם חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו לדרתכם..."

41. ההשוואה בין יום הכיפורים והיום השמיני באה לביטוי למשל בעובדה שהכוהן הגדול מתכונן שבעה ימים, ליום הכיפורים. ואם כך יום הכיפורים הוא "היום השמיני" שבא אחרי שבעה ימי הכנה, בדומה לשבעת ימי המילואים. הניגוד הקוטבי ביניהם, מתבטא למשל בעובדה שביום השמיני הופיעה שכינה לעיני כל ישראל, ואילו ביום כיפור אין נגלית השכינה אלא לכוהן גדול הנכנס פנימה.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

של היום השמיני, אלא יש בו משום תיקון. אירועי היום השמיני שהפעימו את העם, הלהיבו גם את בני אהרן להקריב אש זרה, ובעקבות זאת לשרפתם חיים. בכפרה ביום הכיפורים, ובהקבלה הניגודית שבו, קיים תיקון המאפשר חיים. הקבלה ניגודית זאת באה לביטוי לפי השיטה כאן, בתאריכו של יום הכיפורים. תאריך זה נקבע בלוח העברי, בזמן שניתן להגדירו כ"מראה הפוכה" לתאריך היום השמיני. לפי זה יום הכיפורים נקבע - בעקבות היום השמיני - לא רק מבחינת המאורע עצמו, אלא גם מבחינת תאריכו, כלומר עשרה בתשרי בהקבלה לעשרה בניסן.⁴²

חגיגות חנוכת המזבח - בכלות מלאכת ההקמה

הדיווח הספרותי של אירועי חנוכת המזבח, מתאר חגיגות מלאכת הוד, אך מאופקת ונטולת רגשנות. נראה שמחנה ישראל כולו, העם ומנהיגיו, למדו את לקחי היום השמיני. מאחר ששלב השיא של ההקמה ביום השמיני נקטע בפתאומיות, ובעקבותיו ניתנה לעם מעורבות יתר במנהיגות, באמצעות מוסד הנשיאים, עולה הרצון מתוך בני ישראל לציין את השלמת ההקמה ואת משיחת המשכן וכליו מחדש, בטקס חגיגי. בתקופת הכנת המשכן וכליו, מתגלה בעם רוח התנדבות מיוחדת במינה. בני ישראל תרמו בנדיבות שכזאת, עד שהיה צורך לומר להם להפסיק בהזרמת התרומות (שמות ל"ו, ה-ו). גם לאחר מות בני אהרן מתגלית בעם רוח התנדבות, אלא שהיא מאופקת ומרוסנת בהרבה. ביום הימשח המזבח בשנית מביאים העם מתנות למשכן על ידי נשיאי ישראל, עגלות צב, בקרים ושוורים ותרומות ל"חנכת המזבח" (במדבר ז', א-י). בעקבות תרומתם, ניבא משה שעליו לקבל את העגלות ולתת אותם ללוויים בני גרשון ומררי שתפקידם לשאת את

42. לפי חז"ל תאריכו של יום כיפור, י' בתשרי, הוא היום שבו ניתנו למשה לוחות שניים. חז"ל מציגים חישובים מדויקים להוכחת דבריהם, בהסבירם שהתורה ניתנה בו' בסיון (חג השבועות), ומשה היה בהר ארבעים יום. על פי מגמת הראי בלוח העברי, ב"ז בתמוז, שבו הובקעה החומה בבית המקדש, נשברו לוחות הברית ונשרף העגל. מיד עלה משה לבקשת מחילה, ובא' באלול (שהוא חודש הסליחות והרחמים בשנה העברית) עלה שוב להר, לקבלת לוחות שניים. מאחר ששהה בהר לפי התורה ארבעים יום, י' בתשרי שהוא יום הכיפורים, היה היום האחרון. ביום זה נמחל לישראל עוון העגל, ומכאן שעל פי עיקרון הראי בלוח העברי, י' בתשרי במהותו הוא יום סליחה וכפרת עוונות. אלא שכאן עולה השאלה: יום הכיפורים נקבע בעקבות היום השמיני. והרי היום השמיני התרחש בניסן, מדוע קבעתו התורה בתשרי? התשובה לכך לדעתי פשוטה. שכן בניסן בלתי אפשרי היה למשה לקבוע שיא נוסף על פסח. משום כך נקבע יום הכיפורים, בהתאם למגמת הראי בלוח העברי, בתשרי. האנלוגיה בין תשרי וניסן בלוח העברי ברורה, שכן תשרי הוא ראש השנה, וניסן ראש החודשים (ראה: י' רוזנסון, "ארבעה ראשי שנים" - מניין?, נטועים ג, תשנ"ו, עמ' 15-27. א' בניסן וא' בתשרי הם ראשי שנים 'מקראיים' מתוך הארבעה המנויים במשנה).

המשכן. במקביל, מתקבלת הוראה נבואית למשה, שתרומת הנשיאים המכונה "חנכת המזבח", תוקרב במשך שנים עשר יום, ככתוב:

וַיִּקְרְבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַמִּשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְרְבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם וַיִּקְרְבוּ אֶת קָרְבָּנָם לְחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ (במדבר ז', י-יא).

במקומות שונים אנו מוצאים, שמשה ניבא בנושא מסוים לאחר שהועלתה דרישה על ידי בני ישראל, כגון בפרשת בנות צלפחד (במדבר כ"ז, א-יא). כך היה גם בחנוכת המזבח. ונראה בעיניי שבדומה למשכן - שנבנה כתיקון לחטא העגל⁴³ - כך חנוכת המזבח התקיימה בדיעבד, כסמל להשלמה של בני ישראל עם טרגדיית מות הכוהנים. לא בכדי, מוזכרת לראשונה חנוכת המזבח רק בספר במדבר:

וַיְהִי בַּיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֵת כָּל כְּלָיו וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת כָּל כְּלָיו וַיִּמְשַׁח וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם. וַיִּקְרְבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רֵאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם... וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה'... (שם, א-ג).

ב"יום כלות" זה, שבו התחילה חנוכת המזבח, הושלם תהליך ההקמה. מאחר והמקרא איננו מציין בחנוכת המזבח את משיחת אהרן ובניו, אלא את משיחת המשכן והמזבח וכליהם, אנו מסיקים שלאחר טיהור המשכן מטומאת המת, נמשחו המשכן והמזבח מחדש, אך לא אהרן ובניו: "זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו" (במדבר ז', פד). לא נתברר באיזה מזבח מדובר, אם במזבח הקטורת או במזבח העולה. מאחר שנדב ואביהוא הקריבו אש זרה במחתה: "וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה" (ויקרא י', א), ואולי מדובר בקטורת זרה, שנאסרה להיות מוקרבת במזבח הקטורת (שמות ל', ט), אפשר שהמזבח שנמשח אותו יום מחדש היה מזבח הקטורת. לעומת זאת, מאחר שקרבנות הנשיאים הוקרבו על מזבח העולה, ייתכן שמדובר במזבח העולה. המקראות מעורפלים גם במילים: "ביום המשח אתו". לא ברור, האם 'אתו' הוא מזבח העולה או מזבח הקטורת, ושם מדובר במשכן כולו? מתקבל הרושם שערפול זה מכוון, משום כוונת התורה לטשטש את העובדה שהייתה משיחה נוספת של המשכן או של המזבח, שהרי במהותה הייתה משיחה מחודשת זאת המשכיות והשלמה בלבד למשיחה במילואים.

המאורעות הטרגיים ביום השמיני, האריכו את 'תקופת' ההקמה מכעשרה ימים, לכארבעים יום. וכפי שציינתי בתחילת המאמר, חנוכת המזבח נערכה בין אחד באייר שבו נערך מפקד העם (תחילת ספר במדבר), לבין י"ד באייר שבו נערך פסח שני (במדבר ט'). לפי שיטתי במאמר, המקראות באים אפוא כסדרם הכרונולוגי. לפיכך

43. ראה למשל ספורנו על שמות כ"ד, יח: "...בארבעים יום אחרונים ובהם נצטווה על מלאכת המשכן...". לדבריו שם קודם נצטוו ישראל על מזבח אדמה בכל מקום, ורק לאחר חטא העגל נצטוו "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

באמרה: "ביום כלות משה להקים את המשכן", מרמזת התורה שתקופת הקמת המשכן הושלמה והסתיימה באירועי חנוכת המזבח. בדומה לחז"ל ורש"י, מתפרש במאמר זה שב"יום כלות" כלו הקמותיו של המשכן. אלא ש'הקמותיו' של המשכן אינן מתפרשות כ'הקמה ופירוק' של המשכן, אלא ש'הקמותיו' של המשכן הוא התהליך בין שלושת השלבים: הקמה, מילואים וחנוכת המזבח. בפירוש זה, נפתרת הסתירה בין הכתובים: "זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו" (במדבר ז', פד) ו"זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו" (ויקרא ז', פח). התורה מבקשת באמצעות הכתובים הללו לרמז לנו, שחנוכת המזבח התחילה ביום שבו נמשח המזבח מחדש כדבריה: "זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו". במקביל מרמזת התורה שחנוכת המזבח התקיימה "אחרי המשח אתו", שהרי המשיחה העיקרית של המשכן והמזבח, התקיימה בימי המילואים.

היחס בין שיטת הפרשנות במאמר זה למדרש ולפרשנים

בדיון על דרשות חז"ל בפירוש המשנה, מלמד הרמב"ם שהמדרשים עוסקים בדברים המוגדרים בפיו "ענינים מופלאים".⁴⁴ במדרשים מוצפנים לדבריו רמזים עמוקים. לדברי הרמב"ם המדרשים רחוקים מהשכל הפשוט: "כשתביט בהם כפשוטם תמצא בהם נגד המושכל, מה שאין למעלה ממנו".⁴⁵ הרמב"ם מסביר עוד, שמדרשי חז"ל הם משלים, המתראים לעתים קרובות כמנותקים מהמציאות ובלתי ראלים, אולם תלמידי חכמים משכילים ומעולים, מבינים שיש בהם רמזים לענינים עמוקים, ומבקשים לגעת בסודם. מגמתו של המדרש לפתור בעיה בכתובים, בפתרון שיש בו שפע דמיון יצירתי, שהוא משל או מעין משל, כאשר העיקרון שביקשו להדגיש הוא הסוד הפנימי הגנוז במשל ובסיפור, ולא דווקא מעשיות הדברים. מבחינת המדרש, השאלה לגבי ראליות הדברים איננה רלוונטית: ייתכן שאכן התרחשו הדברים כך, וייתכן אחרת.

המדרש איננו מתחייב להציע פתרון מעשי. מחויבותו העיקרית של המדרש היא לדרוש את הכתובים, באופן הפותר בעיות אי-התאמה, סתירות וקושי. מתוך הנ"ל נראה כפשוט, שהעיקרון לעיל בדבר מהותו של המדרש בא לביטוי בפרשנות המדרשית בנושא אירועי הקמת המשכן. לפי מדרש זה,⁴⁶ שעליו מתבסס

44. ראה למשל בפתחה למורה נבוכים שם כותב הרמב"ם: "וכבר אז בפירוש המשנה הבטחנו שאנו נבאר ענינים מופלאים, ב'ספר הנבואה' וב'ספר התאום', והוא ספר אשר הבטחנו שנבאר בו ענינים הקשים שבכל הדרשות, אשר פשטיהן נוגדים מאד את האמת, מחוץ לכל מושכל". כמו כן בהקדמה לפירוש המשנה אומר הרמב"ם: "...הדרש שהובא בתלמוד, אין לחשוב שהוא קל חשיבות... במה שהוא כולל מן הרמזים העמוקים והענינים הנפלאים...".

45. הקדמה לביאור המשנה, ד"ה "והרביעי, דרשות המתאימת לענין כל פרק שיזדמן...". והשווה להקדמת הרמב"ם לפרק חלק, בתיאור שלושת הכתות והתיחסותם השונה למדרשי חז"ל.

46. ראה: ספרי במדבר פסקא מד, מהד' הורוויץ עמ' 49.

רש"י בהצעתו לתאריכי אירועי ההקמה, ימי המילואים החלו בכ"ג באדר, ובכל יום מימי המילואים, היה משה מקים ומפרק את המשכן. יום א' בניסן, שהיה היום השמיני למילואים, היה "יום כלות", ובו כדבריו "כלו הקמותיו" של המשכן. אמנם משתמע מדבריו, שהוא תפס את המדרש כמתאר מציאות היסטורית ממשית. עם זאת רמב"ן שנוטה לשיטת המדרש, מציג התלבטות בין שתי השיטות,⁴⁷ והדבר מלמד שהייתה לרמב"ן בעיה כלשהי וכנראה מעשית, בנושא הסדר הכרונולוגי של המאורעות. ואמנם בהתאם לאופיו לעיל של המדרש, נראה שגם את המדרש הזה, יש לתפוס לאו דווקא כפתרון ראלי, אלא כמעין משל האוחז בתוכו עיקרון פנימי אידאי.

העיקרון האידאי המרכזי הרמוז במדרש שלנו לשיטתי, שלמרות פיזורם של אירועי הקמת המשכן במקרא (בשלושה ספרים), ולמרות שקיימים רמזים על היותם התרחשות תהליכית, אירועי ההקמה אינם אלא מכלול שלם המאוחד בשורשו הפנימי. הפסוק: "ביום כלות משה להקים את המשכן", סותר פסוקים אחרים, המתארים את הקמת המשכן ביום ספציפי, "יום הימשח אותו", "ביום הקים" וכו'. המדרש פותר באופן דרשני את הבעיה. לפי המדרש, ההקמה העיקרית שבה כלה תהליך ההקמה, הייתה בתאריך היחיד הנמסר במקראות - א' בניסן. אולם שבעה ימים לפניו, מכ"ג באדר שבו החלו שבעת ימי המילואים, היה משה מקים וסותר את המשכן. אף שהאפשרות שמציאות כזאת קרתה באופן מעשי איננה מתקבלת על הדעת, משום הבעיות שהוצגו לעיל ואחרות (כגון: כיצד קיימו אהרן את הציווי לשבת בפתח המשכן, בשעה שפורק בכל יום), חז"ל אינם מוטרדים מכך, שהרי מגמתם היסודית, להדגיש ולהבליט אלמנט רעיוני. ההעמדה של חז"ל את א' בניסן כמוקד האירועים, אשר בו התרחשו שלושה אירועים מרכזיים: הקמת המשכן שבסיומו מילוי המשכן בענן, היום השמיני כשבשיאו ירידת האש מהשמים ומות בני אהרן, והיום הראשון לחנוכת המזבח, בוודאי לא נתפסה בקרב חז"ל כמציאות היסטורית ודאית, משום עומס האירועים, ומשום שקשה להעלות על הדעת שביום שבו נשרפו למוות בני אהרן החלו חגיגות חנוכת המזבח וכדומה. העניין שהעסיק את יוצרי המדרש לדעתי, ושאותו ביקשו ללמד הוא, שאירועי ההקמה היו שלמות אחדותית.

הפירוש המוצע במאמר זה, מבקש להציג את הקמת המשכן מחד גיסא - כתהליך, ומאידך גיסא - כמאורע אחדותי. אלא שבניגוד למדרש, הפירוש כאן מבקש להציע פתרון ראלי, המיישב בעיות מעשיות בכתובים, שהמדרש איננו מיישב אותן. בשיטה הפרשנית השנייה לעיל לאירועי ההקמה, שבאה לביטוי בפירוש אבן עזרא, מבקש אבן עזרא לפרש את זמני האירועים "לפי הפשט". ואמנם אבן עזרא עושה מאמץ: א. להציע הצעה שאין בה הדרשנות של פירוק המשכן והקמתו בכל שבעת

47. ראה לעיל, הערה 3.

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

ימי המילואים; ב. להקל מא' בניסן את עומס האירועים, ביצירת שני מוקדי שיא (בא' בניסן לשיטתו התרחשו מאורעות ההקמה וטקסי תחילת שבעת ימי המילואים, וח' בניסן היה "יום כלות" ובו התרחשו אירועי היום השמיני ובו ביום, התחילו חגיגות חנוכת המזבח).⁴⁸ בפירוש אבן עזרא סדר האירועים תואם להצעה כאן, אלא שהאירועים צמודים זה לזה. בעיה יסודית בפירוש אבן עזרא, שאיננו מציג בשיטתו ביאור לפסוק "ביום כלות משה" וגו' (שהרי מפירושו לא ברור מהו תהליך ההקמה שכלה בו ביום). ואכן בפירושו במדבר ז', א, לפסוק "ביום כלות" הוא מסתפק בהבאת שיטת המדרש, הסותרת את שיטתו לעיל. כמו כן בהצעתו קיימים שני מוקדי שיא (בא' בניסן ובח' בניסן), שבהם קיים עדיין עומס אירועים בלתי ראלני. הצעת הפירוש כאן מבקשת להעלות פתרון, המיישב בעיות מקראיות רבות ככל האפשר, תוך התמקדות בתכנים הפנימיים שהיו חשובים לחז"ל, במאמץ להאירם בתוך מציאות מעשית. הפתרון הפרשני המוצע כאן מבקש אפוא לאחד בין המשל שהציעו חז"ל לבין הממשות הראלית, שבה התרחשו אירועי הקמת המשכן.

הקורלציה בין אירועי ההקמה למגמות החומשים

לשיטת רש"י "אין מוקדם ומאוחר בתורה". ואמנם מאורעות הקמת המשכן אינם מתוארים לשיטתו כסדרם. לשיטת רמב"ן התורה היא כסדר, פרט למקרים מסוימים. עם זאת מאורעות הקמת המשכן אינם כסדר גם לשיטתו, שכן הוא מקבל את שיטת רש"י. וייתכן שזאת אחת הסיבות שרמב"ן מתלבט בין שתי השיטות.⁴⁹ שיטת אבן עזרא מציגה את מאורעות הקמת המשכן כסדרם בתורה. עם זאת, אין בפירושו הסבר להפרדה המקראית בין המאורעות. לעומת זאת, בשיטת המאמר הזה, שלפיה באירועי הקמת המשכן, יש מוקדם ומאוחר בתורה קיים: א. הסבר להפרדה המקראית בין המאורעות; ב. הסבר לסדר הכרונולוגי של מאורעות הקמת המשכן (וכן רבים מהמאורעות המתוארים ביניהם), המתפרש בהתאם לסדר הופעתם במקראות.

הקורלציה בין מאורעות ההקמה לבין החומשים שבהם הם מופיעים, איננה מתבטאת רק בסדר הכרונולוגי, אלא אף במגמות ובמוטיבים המרכזיים של כל חומש:

ספר שמות - שכינה ומשכן

ספר שמות מתחיל ביציאת מצרים, ומסתיים בהקמת המשכן בא' בניסן. שיאו של הספר הוא מעמד הר סיני. למעמד הר סיני הקבלות לאירוע ההקמה, ועליהן כבר

48. ראה: א' שמאע (לעיל, הערה 3), עמ' 32-44.

49. ראה לעיל, הערה 3.

עמדו ראשונים ואחרונים.⁵⁰ לפי זה, שלב ההקמה המסיים את ספר שמות, משקף ומבטא את המוטיב המרכזי בספר זה.

ספר ויקרא - תורת כוהנים

ספר ויקרא מרוכז סביב עבודת הכוהנים, ומכונה במשנה 'תורת כוהנים'. בספר זה כמעט ולא נזכרים לוויים אלא רק כוהנים.⁵¹ לעומת זאת בספר במדבר מוזכרים הלוויים פעמים רבות. במרכז ימי המילואים עומדים אהרן ובניו הכוהנים, הנמשחים לתפקידם. מאחר שהמוטיב המרכזי בספר ויקרא הוא עבודת הכוהנים, הרי ששלב ב באירועי ההקמה - ימי המילואים והיום השמיני - משקף ומבטא את המוטיב המרכזי בספר. בסיום ימי המילואים מתחילים אירועי היום השמיני בפרשת שמיני. מות בני אהרן גורר אחריו נבואות כגון איסור שתיית יין על ידי הכוהנים. כמו כן גוררת הטרגדיה ביום השמיני את הנבואה בעניין יום הכיפורים בפרשת אחרי מות.

ספר במדבר - המסע במדבר

סדר ההקרבה של נשיאי ישראל בחנוכת המזבח (במדבר ז') זהה לסדר המסע של שבטי ישראל במדבר (במדבר ב', א-לד). כמו כן נשיאי ישראל נותנים ללוויים מתנות שמגמתן לעזור ללוויים לשאת את המשכן במסע במדבר: "שש עגלת צב ושני עשר בקר" (במדבר ז', ג). לשיטת א' שמאע הדבר מלמד "על הקשר האמיץ שבין חנוכת המזבח למסע העם".⁵² משום כך חנוכת המזבח משובצת לדבריו בספר במדבר, ולא בסמוך להקמה בשמות מ'. ולשיטת המאמר, חנוכת המזבח משובצת במקומה, משום שהתרחשה בין מפקד העם לתחילת המסע במדבר. נמצאנו למדים שחגיגות חנוכת המזבח ב"יום כלות", ציינו לא רק את השלמת הקמת המשכן, ואת כניסת הנשיאים לתפקידם, אלא גם את השלמת השהות בהר סיני (קרוב לשנה). בכ' באייר נעלה הענן מהמשכן, ובני ישראל החלו במסעם במדבר. בהיות חנוכת המזבח קשורה אינטגרלית למסע במדבר, ומזכירה בסדר הקרבת הקרבנות את המשכן הממוקם במרכז המחנה ובטבורם של השבטים במסע במדבר,⁵³ גם היא, כמו שלבי ההקמה הקודמים, משקפת את המוטיב הדומיננטי בספר שבו היא משובצת.⁵⁴

50. כגון רמב"ן. וראה בעקבותיו ד' הנשקה (לעיל, הערה 8). עיקר הדבר מבוסס על ההקבלה בין סוף פרשת משפטים לבין סוף פרשת פקודי.

51. ראה: א' הכהן (לעיל, הערה 5), עמ' 29.

52. ראה: א' שמאע (לעיל, הערה 3), עמ' 32-44.

53. ככתוב: "ונסע אוהל מועד... בתוך המחנות כאשר יחנו כן יסעו" (במדבר ב', ז).

54. שהרי המוטיב המרכזי בספר במדבר הוא המסע המתמשך ארבעים שנה במדבר, ובשיאו חטא המרגלים (במדבר י"ג-ל"ד).

הקמותיו של משכן משה עד "יום כלות"

השפעת אירועי ההקמה על עיצוב החומשים

ב' קהת טוען, שהזהות בין מאורעות ההקמה למוטיבים המרכזיים בחומשים שבהם שובצו, נובעת מהעובדה שקיימים היבטים שונים של חנוכת המשכן, והתורה שילבה את ההיבטים השונים בשלושה חומשים, בהתאם למגמות החומשים.⁵⁵ ולפי השיטה כאן, קורלציה זו מקורה בנסיבות אחרות: מאורעות ההקמה התקיימו כאירועים נפרדים; ובהתאם לסדרם הכרונולוגי נקבע שיבוצם ומיקומם במקראות; ומתבקשת המסקנה, שהחומשים והמוטיבים המרכזיים המאפיינים אותם, חולקו ועוצבו ספרותית בעקבות מאורעות ההקמה. שלושת הספרים המרכזיים, שמות ויקרא ובמדבר, מתמקדים במאורעות יציאת מצרים ותקופת המדבר עד החנייה בערבות מואב. חוסר תאריכים ברוב המאורעות, והיותם מתרחשים ברובם בסמוך להר סיני, מקשה על החלטה מדויקת ביחס לסדרם הכרונולוגי. ולפי השיטה כאן, החומשים שמות ויקרא ובמדבר, מחולקים ומעוצבים ספרותית, וכמו כן מאורגנים בגרעינים המרכזי (שמות מ' - במדבר ט'), בהתאמה למאורע היסטורי. מאורע זה, הוא תקופת "יום" הקמת המשכן.

55. ב' קהת בשני מאמריו (לעיל, הערה 4).